

**LISTY
GENEALOGICKÉ A HERALDICÉ
SPOLEČNOSTI V PRAZE**

**ACTA
GENEALOGICA AC HERALDICA**

Sešit 8

Květen 1975

GENEALOG A DOBRÝ ČLOVĚK JUDr JAN ZAHRADNÍK

Dne 21. ledna 1975 ztratili jsme v Dr J. Zahradníkovi obětavého člena svého správního výboru a osobnost, náležející mnohostranností a šíři svých historických, kulturních i odborných zájmů okruhu daleko většímu. Jan Zahradník, rodák z Ouběnic (8. 7. 1904), byl synem ouběnického řídícího učitele, který žije dodnes v paměti svých žáků a spoluobčanů jako příklad poctivého pedagoga a kulturního pracovníka.

JUDr JAN ZAHRADNÍK

po studiích v letech 1923 až 1928 na právnické fakultě UK v Praze nastoupil u krajského soudu v Táboře. Po praktikantství působil krátce jako okresní soudce v Táboře a na Kladně, přišel ku krajskému soudu civilnímu v Praze. Po roce 1949 v nové soudní organizaci působil v Zábrdru, Berouně, Kladně, Rakovníku, Mělníku, Příbrami a Poděbradech až k odchodu do důchodu (1964). Dr. J. Zahradníka učinily jeho znalosti soudní praxe i praxe správy a ochrany národního majetku po r. 1964 hledaného externího odborníka lidové správy v Praze pro otázky finanční a právní ochrany majetku.

Na svém posledním pracovišti, t. j. na Národním výboru hl. m. Prahy, byl platným pomocníkem při uplatňování památkového zákona, při vyhlašování kulturních památek a při složitých památkářských jednáních v Praze a potvrdil svou pověst perfektního odborníka a muže, pro kterého věk byl jen nepodstatný přeskupením zájmů a sítí při nezměněném tempu a e ánu. V posledních desíti letech jeho života dařilo se mu získat prostor pro realizaci svých kulturně historických zájmů o rodné Ouběnice, o včelaření a o rodopis. Platně spolupracoval s MNV v Ouběnicích a v Kobylím a s požárníky v Ouběnicích a navazoval na kronikářské dílo svého otce. (Učitel Zahradník totiž koncipoval své kronikářské záznamy jako širokou soudobou dokumentaci s cennými materiály o postojích svých někdejších žáků a pak vojáků za první světové války, a o kruté rekviziční praxi na Podblanicu). S vitalitou sobě vlastní pomáhal účinně okresnímu včelařskému svazu v Benešově a intenzivně shromažďoval materiál své bohaté tématiky v OA Benešov, v StA v Praze i Benešově a ve Státním ústředním archivu v Praze.

V téže době si nalezl čas i na publikování. Dvě krátká sdělení o masopustních zvyčích (Masopust v Ouběnicích. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 9, 1968, str. 224) a o lidových pověrách (Lidové pověry kolem smrti z Benešovska. Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství IV, 1972, str. 217) byly pro Dr J. Zahradníka příležitostí k využití národopisných rešerší svého otce. Zato ve studii o střetnutí zájmů učitelů a finančních neutěšených poměrů v Ouběnicích (Exekuční vymáhání sotálesu pro školní učitele z Ouběnic. Zpravodaj středočeské vlastivědy a kronikářství III, 1971, str. 187 - 188) již prokázal smysl pro sociální konfliktnost neprůši vzdálené minulosti. Jeho poslední publikovaná práce, kterou ve vydání bohužel nespátral, řešila závažný a složitý problém danových odhadů a propočtu výnosů zemědělství pro nový stabilní katastr (Hospodářské poměry na Kobylsku v době stabilního katastru. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 15, 1974, str. 245 - 258).

Regionálního historika Dr J. Zahradníka přivedly rodové tradice a kulturní zájmy do řad členů GHSP již 21. 2. 1969, protože tušil v GHSP spolehlivou platformu pro usměrnění a doplnění svých historických i rodopisných průzkumů. Účastňoval se proto aktivně spolkového života a všech akcí a přednesl 14. 5. 1973 výsledky svého bádání o rodových sponzorských liníích Zahradníků ve Zvěstově, Vlašimi, Hostačově i jinde na Podblanicku. Jako člen správního výboru GHSP si rychle získal dobré jméno a zásluhy díky svým právním a správním konzultacím, a své rozvaze, v řešených situacích. Na rok 1975 již nebyl do správního výboru GHSP kanidován, aby mohl volně realizovat své publikační plány, jichž měl ještě na mnoho let, kterými chtěl s láskou pomáhat rodným Ouběnicím i jejich okolí. Správní výbor uznání jeho práce navrhl členstvu na valné hromadě GHSP 23. 1. 1975 jmenování Dr J. Zahradníka čestným členem.

Dr. Jan Zahradník nám všem, členům GHSP i všem přátelům a známým, zůstane příkladem člověka, který všechn svůj čas svědomitě, samozřejmě a statečně rozděloval mezi rodinu, mezi náročné povolání právníka a mezi regionální historickou, kulturní a genealogickou práci. Zachováme mu proto trvalou a vděčnou památku.

Jaroslav Ilonc

V pondělí dne 10. února 1975 odešla z našeho středu v Lázních Bělohrad po delší nemoci první čestná členka Genealogické a heraldické společnosti v Praze, nejstarší česká učitelka a spisovatelka ve věku 92 let

dr.h.c. LEONTINA MAŠÍNOVÁ

Odešla žena velkého srdce, čisté duše a pilných rukou. Svému milovanému národu zanechává obsáhlé literární dílo, dědictví a svědectví o jeho minulosti, velkém poslání a kráse jeho mateřstiny.

Tato plzeňská rodačka vštěpovala lásku k národu tém nejmenším v Jesenšku, Loučeni, Pečkách a na Těšínsku. Svou lásku i umění vkládala do svých děl od r. 1925, kdy vyšly její Dějiny vzdělanosti, rok nato prvý historický román Milič z Kroměříže, poté Hořící sloup s dominující postavou Václava Budovce z Budova, a Tiší v zemi. Knihy pro děti, které tolik milovala, byly vynikajícími díly povídkové a pohádkové literatury, nejen krásou jazyka, ale zejména ušlechtilou tendencí (Uletělo jaro, Obrázky a veršíčky pro nejmenší dětičky, Z teplých pelíšků, kniha pověstí Z dávných dob, Ze starých pověstí a legend, Z tajemné studánky a d.).

Vrcholným dílem Leontiny Mašínové zůstane navždy trilogie o J. A. Komenském Nesmrtný poutník, Do labiryntu světa, a Planoucí pochoden. Nevydaným, žel, zůstal Slovník synonym, na kterém pracovala více než 15 let. V soukromí zůstal i její rodokmen, sahající až k Mikuláši Dačickému z Heslova.

Nejvyššího mezinárodního uznání se jí dostalo roku 1967, kdy v 85 letech jejího života převzala do vlastních rukou na Moravian College americké Betlehém University čestný titul "litterarum doctor" jako druhá žena v našem národe po Elišce Krásnohorské. Svá paměti ve spolupráci s Dr Radimem Kalfusem již nedopsala.

Tuto kytičku úcty a uznání klade Genealogická a heraldická Společnost v Praze své nejstarší člence k jejímu hrobu na Byšičkách, k místu posledního spočinutí této vzácné ženy.

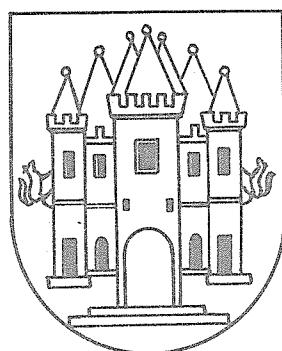
Václav Elznic

O ZNAKU MĚSTA OSTROVA NAD OHŘÍ

Karel Liška

Ostrov nad Ohří má městský znak, náležející do poměrně velkého počtu městských znaků, jejichž vznik a správné vyobrazení nebylo dosud možno přesně vyložit, protože se nedochovalo původní privilegium na udělení znaku. Četné literární prameny ze starší i novější doby se v podrobnostech při popisování znaku rozlišují. Ani městské početě, na něž lze často spoléhat, nepomohly příliš při hledání správného vyjádření znakového obrazu: z devíti početí, pouze jedna nese obraz dnešního znaku, ostatní mají s početním poli štít s českým lvem, s kolčí přilbou a klenotem orlho křídla se srdíčky (tedy erb českého krále). Toto znamení připomíná, že již král Jan Lucemburský a vnuk jeho král Václav IV. přikládali městu značný význam. Jejich privilegia, udělená městu v l. 1331 a 1387 postavila Ostrov na úroveň měst královských, jež podléhala samotnému králi, resp. královskému podkomořímu. Jako strážci znaku jsou po obou stranách štítu dvě zvířata s ohony přehozenými na záda. Toto znamení nesou čtyři početé (z nich jedna na listině s datem 13. 1. 1623); další tři mají pouze znamení dvouocasého lva.

Teprvé náhodný nález opisu znakového privilegia císaře Rudolfa II., daného městu na prosbu purkmistra a radních města Ostrova, ddo. na Hradě pražském 25. července 1604, vysvětlil správné znakové znamení. Pro zajímavost uvádí doslovné znění tohoto opisu vč. staroněmeckém: "....Nemblichen ein Schild von Plauen Farb, darinnen funf weisse Thürmen mit rothen Dächern, Schiesslöchern und gelben Thüren, deren der höchste in der mittan auf seinen Viereckhichten oben zugespitztes dach zweu guldene Knöpf, die anderen aber, als die zweu nachstamb stehende so etwas höher und ganz spizig, und dan die ander Zweue auf den Eckhen, so an niderigisten, und ein rundes doch oben zugespitztes dach haben, in der einen guldene

5

Knopff haben. In mittl Thuren soll sein oben auf ein grosses Vierecktes Fenster mit Vieraus-
sehung und unten auf der Seiten mit einem aussehen zwei kleine Fensterlein, zu den beiden
nachstamb stehende Thürmen in jeden ein Fenster, oben rundt und mit Vier aussehung. In den
zwei Eckthürmen aber, in jeden oben Zwei grössere und unten über den Thüren Zwei gar klei-
ne Viereckichte Fensterlein, deren Jedes mehr nicht das nur ein ausschen haben soll. An die-
sen beiden Thürmen sollen aussen ins mitten zweu auflaufsende ganz rotte, und nur unten an
den bruche weisse Aichorn erscheinen. Weiter soll ihm gelben Thor des haupt oder mittel-
Thurms ein anders volkhaubenes Wappen zu sehen sein, des Inhalts, Ein ganz rother Schilt,
darin ein aufrech zur rechten Seiten stehender und gleichsam zum streit bereitter weis-
ser oder Silberfarben Lew mit ausgeschlagener rother Zunge und aufgeworffenem doppeltem
Schwanz, auch mit königlichen goldfarbenen Cron gekrönt; darüber ein Stechhelm geziert mit
rothen und weissen oder Silberfarben Helmdeckh, darauf ein Punkt gleichfalls von weisser
und rotten farb und endlich ober demselben ein ganz zu recht stehende schwarze Adlersflug,
darin 18 weisser oder Silberfarbe Klaine Herzchen, in drey und drey nebeneinander über
Zwerch stehende...". Zároveň uděleno městu právo pečetiti červeným voskem.

Tomuto znání odpovídá také jediná pečeť s uvedeným městským znakem (na listině s datem
15. IX. 1711), jež pochází pravděpodobně z téže doby, kdy byl znak udělen. Jsou na ní zvlášť
dobře zřetelná zvírátká, šplhající na postranní věže - jsou to skutečné veverky a nikoliv vlci,
jak se dosud předpokládalo. A také jediné veverky na naší městské heraldice. Privilegium též
vyvraždí domněnku, že lev v bráně by přidán do znaku až r. 1733 a že je to rodový erb mar-
krabat bádenských (červený lev v stříbrném poli), tehdejších držitelů města.

Dnes užívá město Ostrov znaku o sedmi věžích se špičatými střechami, bez znaku lva v brá-
ně, jehož vyobrazení zároveň s pečetími z r. 1623 a 1711 připojuji.

NOVÉ POZNATKY O PŮVODU RODU MIKOLÁŠE ALŠE Jiří Aleš

V literatuře o Mikoláši Alšovi nalézáme řadu úvah, které se zabývají puvodem a rodem to-
hoto našeho národního malíře. Většinou však citují jeho vlastní výklad o předpokládaných před-
cích dle alšovské rodinné kroniky. Připomíná se přitom jeho rodová hrdoš a rodové povědomí,
jež se opíralo o tušené a nedoložené tradované dějiny rodu. Z těchto jeho projevů se vysvětló-
vala Mistrova citlivost k českým dějinám, jeho vlasteneckví a čestství.

I poslední práce v tomto oboru, právě vyšlá z pera dlouholetého badatele o alšovském rodu,
Jana Tomana (1), shrnula dosud dokládané domněnky o možném puvodu rodu Mikoláše Alše
a věnovala hlavní pozornost mirotické větvi Alšů a jejich osobnímu a společenskému uplatnění,
rustu a pádu, nadějím a zklamáním a cestě Mikoláše Alše k národní velikosti.

O objevování předků Mikoláše Alše došel J. Toman k zjištění, že první Aleš v Písku se
vyskytuje r. 1656, kdy Pavel Aleš, sládek a jeho žena Magdalena křtí syna Jana (2). Kromě
něho se ve stejný rok objevuje křestní zápis o křtu syna Jana rodičů Jakuba Alše a manželky
Anny (3). Tito dva Alšové jsou první, kteří se - neznámo odkud - objevují v Písku a z nichž
první Pavel je, jak dokázala Tomanova práce, zakladatelem větve alšovského rodu, jež vydá
později v Miroticích slavného potomka Mikoláše.

Jakub Aleš, koželuh a dle píseckého radního manuálu Pavluv bratr (4), je pak zaklada-
telem početné větve píseckých Alšů, jejichž genealogii jsem se od r. 1970 věnoval jako začína-
cí rodopisec. Je to totiž linie, z níž pocházím.

Po zpracování všech dostupných podkladu za přátelské pomocí Jana Tomana, která pro
mne jako rodopisného začátečníka byla neocenitelná, jsem rovněž nakonec stál před tím, že ne-
vím, kde hledat další předky Alšů, když v soupisu Berní ruly, prováděném v roce 1654, se ve
městě nevyskytuju (5).

A) Pavel a Jakub přišli tedy do Písku mezi rokem 1654 - 1656.

B) Je po třicetileté válce, Písek znova zaceluje své rány a pro řemeslníky se jeví jako výhod-
né místo k usazení.

C) Jde o krajské město, správní středisko, přitažlivé svými privilegiemi. Město má dobré sty-
ky s městy na zemské stezce, zvláště Prachaticemi, kde má svého mytného.

D) Tato zemská cesta umožňuje postup obyvatelstva do nitra Čech, zvláště pod vztřustajícím
tlakem německého živlu přes Šumavu.

E) Vyučení se dvou bratru sládkem a koželuham ukazuje na to, že by měli pocházet ze zámož-

nější rodiny, neboť zvláště u sládků šlo o řemeslo, kde přijímaný sládek obyčejně skládal peněžitou záruku, že bude vařiti dobré pivo.

Dle těchto předběžných úvah jsem prostudoval oba díly Berní ruly prácheňského kraje, všechna panství a města a našel jsem v městečku Záblati, patřícím r. 1654 k panství Vimperk-skému a drslavskému, t. j. eggembergskému, zapsaného Jana Aleše. Podle údajů berní ruly ten to Jan Aleš hospodařil na druhém největším hospodářství se 45 strychy polí, choval 1 koně, 4 voly k potahu, 5 krav, 14 jalovic, 12 ovci a 17 sviní (6). Kromě něho se pak příjmení Aleš vyskytuje na též panství ve vsi Křesanov, kde chalupník Ondřej Aleš hospodaří na 12 strychách polí a chová 4 voly, 4 krávy a 8 jalovic. (7)

Zjištěné údaje o těchto jediných Alších, zapsaných v roce 1654 v prácheňské berní rule mně přivedly ke studiu archivu eggembergského panství, ke kterému jsem se dostal na podzim minulého roku ve státním archivu Třebon, pobočka Český Krumlov, kde je uložen.

Práci mi usnadnil podrobně zpracovaný inventář archivu velkostatku Vimperk, starý oddělení, kde prom. historik J. Záloha z českokrumlovské pobočky státního archivu Třebon zainventoval archivní položky, nesoucí označení "alšovský" jako samostatnou. Ale i položky se všeobecným obsahem slibovaly zajímavé údaje.

V souboru listin, týkajících se propouštění občanů městečka Záblati do jiných míst (8), našel jsem pod číslem Nr. 57 zatím nejdůležitější listinu celé své práce. Německy psaná listina purkmistra a městské rady písecké z 28. 12. 1655, adresovaná purkmistru a radě městečka Záblati žádá, aby byl dán souhlas Pavlu Alšovi ke snátku s Magdalénou, vlastní dcerou jejich spoluobčana Matyáše Kalivody, bednáře, kterou si Pavel Aleš vybral za ženu a chce s ní mít zásnyby. Tato listina dokazuje, že Pavel Aleš patřil pod právo záblatské a že si vzal za ženu dceru píseckého souseda (9). Naznačuje dále, že se v Písku objevil kolem roku 1654 - 1655.

Studium dalších pramenů pak ukázalo, že Alšové na Záblatu tvoří jeden rod, jehož kolébku jsou Horouty, ves poblíž Záblati. Mimořádně společenské postavení alšovských předků - držitelů svobodného dvora - totiž dalo podnět k důkladnému listinnému zajišťování a evidenci, což zůstalo v panském archivu v originále i opisech zachováno a umožnuje nyní sestavit např. posloupnost rodu, vývoj jeho majetkových poměrů a rodinné údosti.

V tomto přehledu si zatím všimneme několika zjištění, která nám poskytnou stručný přehled, který bude dalším studiem např. pozemkových knih doplnován.

Nejstarší listina, vlastně její opis, je smlouva o prodeji části vrchu Vráž Alšovi Nedbalci z Horout, datovaná v pátek před sv. Bonifácem L.P. 1435 (tj. 13. 5. 1435). Pozemky prodává pan Petr Vlach z Březí (později Vlachova Březí) (10). V roce 1590 ujímá statek Jakub Aleš, který získává v r. 1591 od Viléma Voka a téhož roku od Petra Voka z Rožmberka pro svou usedlost v Horoutech privilegia svobodného dvora, k dědictví daného, s možností volného prodeje, s volným pohybem po celém panství, se svobodou usaditi se jemu i jeho potomkům, kde se jim zalibí, příp. i mimo panství. Obsahuje i právo lovů a protože dvůr je obklopen "cizopanským lidem", dává mu právní ochranu k městečku Záblati. V roce 1595 pak Petr Vok tato privilegia znova potvrzuje (11).

Po Jakubovi jeho syn Petr Aleš ujímá dvůr v roce 1616, po jeho smrti v r. 1651 ujímá dvůr syn Jan (zapsaný v Berní rule) a po jeho smrti pak syn Martin v r. 1677. Dvůr je pak v r. 1688 prodán do cizích rukou.

Při prodeji dvora vznikl rozsáhlý soubor listin (12), který v různých "Berichtech" a "Extractech" shrnuje výše zmíněné údaje jako dané a doplňuje naše znalosti o osudech některých dětí zmíněných držitelů alšovského dvora, jejichž vydání či přízenění a pod. Tak je zde doloženo, že Petr Aleš měl syny Jana Aleše a Pavla Aleše spolu s některými dalšími ještě neznámými dětmi. Dále je Pavel Aleš označen jako sládek na Orlíku, kde vskutku delší dobu pracoval, a to zřejmě jako eggembergský služebník (13).

Totožnost Pavla Aleše z Písku se záblatským Pavlem Alšem lze tedy považovat za prokázanou a tím položiti začátky rodu Mikuláše Alše do roku 1435, kdy je jméno Aleš poprvé uvedeno na zmíněné kupní smlouvě a do vsi Horouty jako kolébky rodu Alšů - tedy o 220 let dále, než jsme doposud znali.

Listinné materiály obsahují ještě mnoho zajímavých podrobností, jež po prostudování si asi zaslouží publikování, i když hlavní badatelský zájem pisatele je soustředen na vlastní rodovou linii jakubovskou. Přesto lze tento skromný příspěvek uzavřít zjištěním, že i prací neprofesionálních rodopisců lze objeviti nové poznatky v oblastech, které se zdají probádanými.

Děkuji v závěru ještě Janu Tomanovi, archiváři z Mirovic, Josefu Hezlovi ze Státního archivu v Třeboni, prom. historikovi Jiřímu Zálohovi z téhož ústavu, pobočka Český Krumlov, Ladislavu Cihlovi z okresního archivu Písek a PhDr. Václavu Starému z okresního archivu Prachatice za pomoc, kterou mi přátelsky a se zájmem poskytli.

Prameny:

- 1 Toman J.: *Rod píseckých a měratických Alšů. Růže, České Budějovice*, 1974 (dále jen Toman).
- 2 Toman, str. 17
- 3 St. A. Třeboň, matrika narozených Písek - 4 fol. 19 1, 23. 12. 1656
- 4 Radní manuál písecký, MA Písek č. 314, fol. 136 1
- 5 Dr. Haas A.: Berní rula 28, kraj Prácheňský, Praha 1954, díl II., str. 914 - 920, Nr. 144 královské město Písek (dále jen Berní rula).
- 6 Berní rula II. díl, str. 512
- 7 Berní rula II. díl, str. 514
- 8 St. A. Třeboň - pobočka Český Krumlov, inv. č. 5570, sign. V AS 20c/Nr. 57
Vzájemné propouštění měšťanů ze Záblatí ... (Písek 1655)
- 9 Toman, str. 17
- 10 St. A. Třeboň - pobočka Český Krumlov, inv. č. 251, sign. V AS Nr. 2. Prodej části vrchu Vráž svobodníkovi Alšovi z vesnice Horouty (1435)
- 11 St. A. Třeboň - pobočka Český Krumlov, inv. č. 254, sign. V AS Nr. 5. Opisy privilegií Alšova svobodnického dvora v Horoutech (1591 - 1595)
- 12 St. A. Třeboň - pobočka Český Krumlov, inv. č. 4247, sign. I A alfa 3c. Koupě svobodného dvora Martina Alše v Horoutech (1683 - 1720) Nr. 1 - Nr. 175
- 13 Toman, str. 43

KRÁLOVŠTÍ SVOBODNÍCI A JINÍ LIDÉ SVOBODNÍ

Vlastimil Holejšovský

ÚVOD

Již při samém zakládání svobodnických desk byly tyto pozemkové knihy nazvány "libri liberitorum" a nikoli "libri liberorum" (knihy propuštěnců a ne knihy svobodníků). Mnozí spisovatelé, kteří se otázkou svobodníků obírali, byli přesvědčeni, že svobodníci jsou osvobození nevolníci a nenapadlo je, že býto mohli být zbytky původního svobodného obyvatelstva. Šlo mi hlavně o to, abych zařadil svobodníky do tehdejšího feudálního řádu. Je možno, že se najdou lidé, kteří se mnou nebudo souhlasit, ale byl bych opravdu rád, kdyby můj názor vyvolal odezvu která by na původ svobodníků vrhla nové světlo.

PRVOTNÍ STAV V KMENU

Původně, a to nejen u Čechů, ale i všude jinde, byli všichni příslušníci národa svobodní a mezi sebou celkem si rovní. Vedle nich byli jen otroci, ale ti netvořili sociální vrstvu, nýbrž byli jen pouhou věcí. O půdu se rozdělily jednotlivé kmeny a uvnitř jich jednotlivé rody, seskupené v rodové občině. V čele kmene byla kmenová knížata, v čele rodů muži, vynikající statečností, silou a významnými vlastnostmi v procesu společenské výroby. Rodinu a čeleď spravovali otcové, hlavy rodin, stařešinové, patriarchové. Takový otec rodiny měl přibližně tutéž moc jako římský pater familias. Byl párem rodiny. Mohl mít více žen, podle výše svého jména. Žena byla v jeho moci, mohl ji propustit, kdykoliv se mu zlíbilo. Propůjčoval ji svému hosti, nebo odevzdával příbuzným. Žena konača téžkovu práci, byla služkou a vězněm svého muže, nesměla s ním sedět při stole. V nejdávnější době byl otec i vlastníkem dítěte. Mohl je zabít, prodat nebo odložit. Své dcery vdával podle své vůle. I dospělý synové, pokud žili v otcově domácnosti, zůstávali v jeho moci, rovněž tak i všechny jejich majetek a všechno, co svou prací vyzískali. Teprve, když se od otce oddělili a přijali podíl, jehož velikost záležela výhradně na otcově vůli, otcovská moc zanikla. Otcova suverenní vláda nad osobami a věcmi, patřícími k rodině, vyvěrala z hospodářské uzavřenosti dávného selského hospodářství, které bylo soběstačné, svou spotřebu krylo vlastní produkcí a vše co vyrábilo, spotřebovalo doma. Pozdější doba omezila otcovská práva v rodině různými povinnostmi. V mnohých našich měšťanských a selských rodinách žilo do nedávna několik pokolení pohromadě, otec byl hlavou rodiny, samovládcem, a děti, až svobodné nebo nesvobodné, pro něj pracovaly.

První český státní život se vyvíjel v kmenech. Ty se soustřeďovaly buď svobodně, ze své vlastní vule, nebo byly k centralizaci donuceny. V centralizačních bojích mnohé kmeny vyhynuly. Tehdy až slabé vrstvy obyvatelstva byly nuteny hledat záštitu u silných jedinců a vzdávaly se práv i povinností svobodných lidí. Tím určití silní jedinci nabývaly postupně větší a větší moci, vládli větším a větším statkem a získávali vyšší a vyšší postavení. Nejvýše z nich stál ústřední kníže, který se libickým masákrem z roku 995 stal jediným vládcem celé české země, na kterou se díval jako na rodové vlastnictví, na své dědičné panství. Kolem ústředního knížete se vytvořil dvur, vojenská družina, úřednicko. Kníže si vybíral své funkcionáře ze zbytku kmenevých knížat, z velmožů a z určitých rodů, které se nějak proslavily a byly pokládány za vznešené, urozené (nobiles). Za jejich službu je odměňoval z korunního zboží statky především v dosud neosídlených krajinných i statky, jejichž držitelé zemřeli bezdělní, anebo měli všechny děti vyhyc.

Obyvatelstvo bylo pak jednak svobodné, jednak nesvobodné. Nesvobodné se skládalo z nevolníků a z otroků. Všechni otroci, a to ani užiteční řemeslníci, nemohli zůstat v uzavření v dvořovém hospodářství, neboť dvur nemohl spotřebovat všechnu jejich pestrou a hojnou produkci. Při dvorech a v podhradích vznikala tržiště, kde propuštění otroci, nevolníci, pracovali i pro cizí lidi na vlastní účet, začež odváděli pro dvorské potřeby určitý počet výrobců, později pouhý roční plat čili úrok. Povolovně všechny světské i duchovní vrchnosti seznámyvaly, že je pro ně výhodnější propojit nesvobodným lidem kousek pudy s povinností platit pololetní úrok a odvádět rozličné naturální dávky (polní plodiny, drůbež, vejce apod.), než je žít ve dvorech a v dvořovských dílnách. Mnozí nevolníci zesílili hospodářsky tak, že se vyplatili na svobodu.

SVOBODNÍ

Svobodní se dělali na svobodníky v užším slova smyslu a na šlechtu dílem nižší (bojovnicou), dílem vyšší (úřednickou).

Vzrust šlechty způsobil úbytek svobodného obyvatelstva takřka úplný zánik otroků. Ti i oni přecházeli mezi nevolníky. Svobodní lidé byli na sobě navzájem nezávislí, lišili se jen mocí, bohatstvím a vážností.

Základním útvarem hospodářským bylo patriarchální hospodářství, jež zpracovávalo přírodní suroviny po domácku, později velké dvory s vesnicemi, vedle nichž byla i svobodná hospodářství menší a malá, dvory a vsi dědinská, později svobodníků.

Postavení svobodných dědinků se horšilo. Ti, kteří neměli rodový majetek, vstupovali do služeb světských i duchovních velmožů, u nichž hledali obživu i ochranu před nesnázměmi a tvrdostmi tehdejšího drsného života. Jiní si najímali panskou půdu, z níž platili úrok. Zůstávali sice osobně svobodní, ale svou prací na půdě, která nebyla jejich, kterou nemohli směnit ani prodat, stávali se odvíslymi na vrchnosti. Ještě tužejí byli zavázání svobodníci, kteří přijali od vrchnosti závazek. Ti se nemohli osvobodit jinak, než vrácením zavdaných peněz (Erben, Reg. I, 69, Vacek, Sociální dějiny české, 74).

Ale i ti, kteří hospodařili na menších a malých dvorech, byli hospodářsky tak slabí, že byli označováni v pramenech jménem "pauperes" (chudí) stejně jako nevolníci. Velmi trpěli zemskými povinnostmi, knížecí úředníci od nich příkře vymáhali "tribut míru", o němž soudí Vacek (Soc. děj. č. 77-78), že si jím chudí svobodní lidé vykupovali mír od knížete, když nemohli konat vojenskou službu, kdežto Čelakovský (Děj. práv. čes., 84) se domnívá, že byl poplatkem za ochranu (což je pravděpodobnější). Tíživé byly i zemské roboty, stavba a opravy zeměpanských hradů, hlbounů příkopů, úprava rybníků, hotovení a opravy mostů, opravy cest a podstatného lesa. Hostili knížecí úředníky, byli také povinni dodávat potraviny vojsku, táhnucímu do boje, starat se o výzbroj knížecí družiny, když táhla jejich krajem, a podle potřeby také se účastnit vojenských výprav a pod. Těchto zemských robot bylo tolik, že se svobodníci dobrovolně dávali v nevolnou služebnost, nebo zhlíhalí ze svých statečků. Na vrchnostenské půdě pochopitelně zvolna ztráceli postavení lidí osobně svobodných.

PRÁVNÍ POSTAVENÍ PODDANÝCH bylo rozdílné.

1. Sedlaci na domácím (českém, kmetcím) právu byli osobně poddaní a sedeli na nesvobodné půdě. Záviseli na vrchnosti správou, robotami, dávkami a platy, jejichž výše byla většinou libovolně určována vrchností.

2. Sedlaci na právu kolonizačním (německém, zákupném, podacím, emphyteutickém, purkrechtním, ius hereditarium, ius teutonicum, ius emphyteuticum, ius emptionis, Burgrecht, Erbrecht, Kaufrecht) byli osobně svobodní, usazení na vrchnostenské půdě. Měli jistou samo-

správu, třebas velmi omezenou, byli vynati z krajské moci i od řádných úřadů, byli osvobozeni od všech veřejných břemen, od různých dávek, platili činži, roboty nekonali. Půda, na které seděli, byla jejich dědičně, mohli ji i prodat. Dokud konali své povinnosti, nemohly jim být pozemky odňaty. Vzájemná práva a povinnosti byly stanoveny přesnou písemnou smlouvou. Kolonista zaplatil jistou pevnou částku hned. Tato částka (peníze podací, návod, nával, lat, arrha, torta, laudemium, porrectoria, inductionales, nám. Anleit) byla vyměřena podle počtu lánů. Mimo zákupnou částku platil roční činži (úrok, census, pensio, tributum, Zins). Jen zřídka se vyskytuji i dávky naturální nebo dokonce roboty. Šlo-li o mýcení lesa, neplatili kolonisté podaci peníze a bývali na řadu let osvobozeni i od činži. Předním znakem tohoto pravidla pronajímání půdy bylo propůjčování lánů, při čemž platila zásada, že čím krajina byla úrodnější, tím byl lán menší. Lán měl být tak veliký, aby celé sedlákové rodině poskytoval náležitou hospodářskou existenci.

Mnohdy byli v jedné osadě nebo v přímém sousedství sedláci obojího druhu. Domácí obyvatelé se snažili získat si lepší postavení kolonistů, a to se jim namnoze dařilo. Naproti tomu vrchnost usilovala sláti všechny sedláci do závislosti co největší. Po husitských válkách octli se všechni sedláci v stejném poddanství. Všechni byli vydani na milost a nemilosť své vrchnosti. Viktorin Kornel ze Všehrd (1455-1521) vyslovil názor, že páni mají nad svými lidmi právo života a smrti (Knihy devaterý III, 22). A Václav Mutrplos z Tědřažic se dne 12. listopadu 1511 vyjádřil: "Ze svého člověka mohu udělat, co chci, třebas jez káži odřít. A toho mi nezahájí žádný." (AC XIII, 518, č. 1953). Vrchnostem šlo o získání levných pracovních sil, proto zakazovaly svým poddaným, aby se volně stěhovali, aby uzavírali sňatky bez vrchnostenského povolení, aby volně disponovali svým majetkem, aby dávali své děti na studie atd.

Byly ovšem vrchnosti, které se dobrovolně, případně za náhradu, některých svých práv (zejména práva na robotu) vzdávaly. Takovým zvýhodněným sedlákům se říkalo "svobodní sedláci" a jejich statkům svobodství. Jinak se sedláci právním postavením navzájem nijak nelišili, jedině výměrou půdy, k níž byli dědičně připoutáni, kterou vzdělávali a za jejíž užívání byli zaváděni pánovi (vrchnímu vlastníku pozemku) robotami, peněžitými i naturálními dávkami a různými osobními službami. Dělili se pak na rolníky nebo sedláky, na chalupníky, na podsedky neb zahrádny, domkáře a podruhy.

3. Měšťané poddaných měst nelišili se příliš od sedláků, nad něž měli některá městská privilegia, jejichž rozsah závisel na libovoli vrchnosti. Postavení měšťanů na větších panstvích se blížilo situaci měšťanů královských měst, kdežto na malých statcích byli na tom skoro právě tak jako sedláci. Slibovali člověčenství, konali roboty, platili poplatky, dávky a mýta, podléhali vrchnostenské soudní právomoci. Ani v pozdějších dobách se poměry poddaných měst nezlepšily. Od vši lišila se totiž města podstatě jen trhem, hospodářskými privilegiemi a případně i hrazením. Byla naprostě závislá na libovoli vrchnosti, která dosazovala městskou radu a řídila její kompetenci. Řemeslnici i v těchto městech byli za posledních Přemyslovců a ještě více za Lučemburkou většinou svobodní, pracovali na svuj účet a trpěli s městem. Nesvobodní pracovali na účet pána a s městem netrpěli. Chlídli se někdo cizí stát mistrem v poddanském městě, musil se přede vším vykázat výhostním listem v vrchnosti tohoto poddanského města a teprve když byl od "jeho milosti pána" přijat, mohl se ucházet o přijetí v cedu. Města i jednotliví měšťané se snažili získat svobodné statky, poněvadž měšťané osobní i statkem svobodní mohli být přijati mezi královské svobodníky, jak ještě dovídáme níže.

PROPOUŠTĚNÍ

Poddaný mohl nabýt svobody propuštěním od pána, jež se mohlo stát buď výhostem nebo testamentem.

Výhost, list výhostní, "odpuštění", na Moravě list zhostný (německy Weglazbrief, Weglosz, Abschied) byl nezbytnou podmínkou, aby poddaný sedlák nebo měšťan byl přijat na jiné panství, do některého královského města nebo pod ochranu komorního prokurátora mezi královské svobodníky. Vrchnost výhostním (a zachovacím) listem, opatřeným pánovou pečetí, dosvědčovala, že poddaný je dobrovolně propuštěn, že je zachovalý a že muže opustit panství. Poddaný, který chtěl odejít ze statku, byl povinen opatřit vrchnosti náhradou za sebe jiného vhodného hospodáře, aby statek nezůstal opuštěný. Kancelářský poplatek za výhostní list činil 1 - 2 kopy gr. mís. Ale vedle této taxy se platilo ještě "odchodné" (výkupné, lytrum, Abfahrtsgeld, Abzugsgeld). Na Třeboňsku se žádalo koncem XVII. a počátkem XVIII. století po 2 groších z každé kopy jeho majetku, t. j. více než 3 % (AC XXIII, 24). Na panství postoloprtském bylo stanoveno, že poddaný, odcházející na panství jiné vrchnosti, má zaplatit 10 % ze svého majetku převyšujícího 200 zlatých a 5 % od 100 do 200 zlatých. Poddaný s majetkem do 100 zlatých mohl být propuštěn i bez výkupného. U poddaných, propuštěných docela na svobodu, vrchnost určovala výši výkupného podle velikosti jejich majetku v každém případě zvlášť. Platily za vý-

host přicházely do pokladny vrchnosti, taxí za povolení k odchodu (Abschiedstaxen) do kapes vrchnostenských úředníků (tyto poplatky byly vlastně příplatky k jejich služebnému a sluhy proti akcidentům). Roku 1771 byla sazba za výhost určena tzv. akcidenčním regulativem na 6 zl. Pařtement z roku 1785 bylo odchodné zrušeno, jedině když se poddaný stěhoval mimo obvod českých a rakouských dědičných zemí a Haliče, platil 10 % z hodnoty jmění, o něž se dělil stát s vrchností.

Poplatek, odváděný vrchnosti od žen, když se vdávaly na jiné panství nebo do města, slul "čechelné" nebo "zdavné". Dne 31. července 1612 Albrecht st. Robmháp ze Suché, nebohatý vlastka, jenž držel s bratrem Václavem vísky Moravany a Suchotlesky u Ronova, siřuje Kouřimský, že svou vesnickou poddanou osvobodí a dá k manželství kouřimskému obyvateli, dosťane-li za výhost 70 kop miš. (AČ XXIX, 163, č. 133).

Propuštění posledním pořízením mohlo se stát formálním rozkazem v testamentu, aby nevolník byl propuštěn na svobodu, nebo neformální žádostí v poslední vůli, která tu nemusila mít formu testamentu, aby dědic nebo jiný obmyšlený nevolník propustil. (Zůstavitel mohl takto vyžadit svobodu i nevolníkovi, který náležel obmyšlenému). Tak např. Vilím z Pernštejna ve svém křesťtu z 5. září 1520 formálně rozkazuje, aby jeho služebník Jakub ze Zliví byl svoboden: "... a z člověčenství aby napomínán nebyl, neb jsem já jej propustil z člověčenství po smrti mé, kdyby mno Pán Buch uchovati neráčil, aby svoboden byl a sloužil, komu se jemu zdá, bez překážky..." (AČ XVII, 278, č. 1068).

Když propuštěný poddaný obdržel výhost, zaplatil taxí i výkupné a neslislíb člověčenství jinému páncovi, stával se osobně svobodným. Aby byl přijat mezi královské svobodníky a mohl si koupit svobodnou usedlost, musil jej vzít komorní prokurátor pod svou ochranu.

O královských svobodnících máme dnes již dosti početnou literaturu. Než o nich pohovoříme, fakněme si ještě pár slov o odsadě. Odsada (Abstiftung) byl nutený prodej statku. Skoro všechny rády o správě panství, vydávané v XVI. století vrchnostenským úředníkům v Čechách, obsahuji článek, jímž se úředníkům ukládá, aby špatné a nedbalé hospodáře napomínavi a trestali. Podle naučení M. Mikuláše Černobylá o správě lidu poddaného, sepsaného okolo r. 1540, měl být špatný hospodář, když by se nechtěl polepšit, sehnání ze statku, zbaven usedlosti. Právo vrchnosti donutit poddaného k prodeji statku bylo obecně uznáváno nejméně od dob Karla IV. Práva odsadit poddaného užívala vrchnost zejména proti vzpurníkům a buřicům, na něž už ani hůl ani karabáč nestačily.

Naproti tomu vrchnosti stíhali poddané, kteří zbhli s dědin do měst nebo jinam. Ty neměl nikdo přijímat, měli být vráceni se vším svým majetkem svým pánum. Rovněž čeledinové, kteří neměli od svého pána list, že dosloužili a řádně se vyhostili, měli být donuceni, "aby pánuv svých slušně oddlyži". K r. 1585 vypravuje Dačický, že v Praze "lidé robotní, poddaní, honěni a nuceni byli ku pánum svým pro listy na dovolení služby na gruntech cizích" (AČ XXII, č. 63 a 96).

Království SVOBODNÍCI byli někdejší drobní zemákové a dědinníci, kteří byli druhdy vydáni všanc šlechtické a vůbec vrchnostenské rozpínavosti, jejich útiskům, křivdám, uměle vyvolávaným právním sporům a ustavičnému nebezpečí, že budou ochuzeni o statky a znevolněni. Hledali proto ochranu u panovníka a u jeho úřadů. Je všeobecně známo, že vztah Českého státu k Německu se zakládal na lenním zřízení. Panuje však minnění, že ve vnitřních poměrech Čech a Moravy lenního zřízení před XIII. stoletím použito nebylo. Domnívám se však, že staré knížecí družiny, druhové a panoši, kteří dostávali výsluhu, měly povahu lenních svazků. Celá středověká právní soustava se nazývala feudalismem. Všechny společenské poměry, veřejné, státní, soukromé, hospodářské i sociální, spočívaly na feudu, na lénu. Je tedy pravděpodobné, že i statky svobodníku, at byly zděděny po otcích, či ať byly získány jako výsluhu, staly se časem feudy (lény), a to zprvu doživotními, později dědičnými, pokud nevymřeli držitelovi nedilní potomeci. Pak se léno jako odumřelé vracelo zase svému seniorovi, vrchnímu vlastníku, který s ním naložil podle své libosti. Královská ochrana svobodníků měla ráz poměru lenního pána vůči vasalovi. Proto neměli svobodníci žádná politická práva, nebyli zastoupeni na sněmu ani v zemské správě, neměli vliv na povolování berní atd. Ze svobodnických statků se platil roční poplatek královské komoře. Správa komory byla od husitských válek v nepořádku. Ferdinand I. však komoru nově zorganizoval a učinil na ní závislým královského prokurátora. Královské komoře záleželo na tom, aby všichni svobodníci byli zdanováni, aby se nevymykali svým platům a povinnostem a jmenovitě aby jejich statky, přecházející do rukou šlechty, neunikaly povinné berní a jiným závazkům. Tento úkol připadl předešlém prokurátorovi. Výsledkem jeho péče o svobodníky byl patrně již soupis z r. 1550, přepsaný z rejstříků krajských berníků.

Od počátku XVII. století se pak stalo zvykem, že svobodníci všechna svá právní jednání, týkající se statků, tedy trhové a svatební smlouvy, poslední pořízení atd., prováděli před komorním prokurátorem a s jeho vědomím. Naopak prokurátor byl povinen poskytovat svobodníkům právní pomoc a poradu v jejich sporech se šlechtici nebo městy, zvláště když běželo o svobodnické statky.

Mezi důležitá práva, jež si svobodníci dlouho zachovali, bylo právo desku zemských. Ale r. 1629 byl úřad královského prokurátora komorního přetvořen v královský český úřad fiskální, který na sebe strhl soudní pravomoc nad svobodníky v civilních věcech sporných i nesporných a stal se také knihovním úřadem pro svobodnické usedlosti. Zápis o svobodnických živnostech byly pak zapisovány do zvláštních svobodnických knih. V trestních věcech byly svobodníci podřízeni zemskému a komornímu soudu. R. 1793 převzal pravomoc nad svobodníky zemský soud a roku 1796 byly svobodnické knihy připojeny k zemským deskám.

S těmito vlastními svobodníky splynuli již v XV. století tzv. "nápravníci" (lat. provisionarii), zvláštní druh arcibiskupových služebníků (manu) na jeho panstvích, kteří měli povinnost k vojenským službám (se samostřílem, s koněm ap.) a užívali za to menší vsi nebo po jednom, po dvou nebo po více lánech, které sluly jejich náprava nebo výsluha. Nápravy se vyskytuji též na staticích klášterních nebo zápisných (klášter chotěšovský, ostrovský, Třebíč). Mohly být s pánovým souhlasem zcizeny.

K základnímu stavu pravých rodových svobodníků, jichž stále ubývalo, přibývali noví z řad poddaných, které vrchnost za větší výkupné (nebo za prokázané služby) propustila z poddanského svazku. Ti byli svobodní jen pro svou osobu, jejich děti jen potud, pokud byly zahrnuty do výhostu, nebo zplozeny již na svobodě.

Svoboda tkvěla na usedlosti a nikoliv na lidech. Bylo něco málo svobodnických statků, na nichž hospodařili lidé, kteří se z poddanství nevykoupili, a přece byli považováni za jakési svobodníky. Pojal-li takový "svobodník" kmetiňu (poddanou), jejich děti byly nesvobodné, až na toho, který převzal po otci svobodné hospodářství, a to jen potud, pokud je vlastnil a byl v něm činný. Ovšem skutečný svobodník, sedící na svobodné usedlosti, ženatý s dcerou poddaného nebo vdonou po něm, plodil děti svobodné. Jestliže se však svobodnice provdala za poddaného sedláka, chalupníka nebo řemeslníka, vrchnost si na děti, vzešlé z takového manželství, činila nárok, neboť prý poddaný grunt rodí poddané děti. Z toho často vzcházely spory, které pražský apelační soud rozhodoval nestejným výrokiem, podle toho, jak právní řečník dovedl svobodu takových dětí hájit.

Je zajímavé, že podle nálezu zemského soudu z roku 1497 "žádný člověk, maje pána dědičného, nemůže se obdarováním královským, když by mu král erb dáti ráčil, tím erbem od pána svého dědičného vyhostiti a z člověčenství vytrhnouti, než užívej erbu pánu svému beze škody."

Svobodní byli také MĚŠTANÉ KRÁLOVSKÝCH MĚST. V těchto městech mohl být přijat do cechu jen měšťan. Přes to např. Domažličtí r. 1581 připustili, aby lidé robotní a sedlští byli účastní dobrého rádu s městskými cechy, ale jen po domácku. Když se chtěl poddaný chlapec učit v městě řemeslu, musil mít dovolení k učení. Tak r. 1605 dovoluje lan z Proseče poddanému ze vsi Zelenče, aby se učil koželužství.

Páni mívali své řemeslníky. Roku 1545 byl v Prachaticích zraněn v šarvátcu prachatických hrnčířských tovaryšů se zedníky zednický tovaryš lan, rožmberský poddaný.

Práce horní (v Kutné Hoře) osvobozovala selské muže, zběhlé s panstvím, od vrchnosti (Dačický k roku 1600).

K měšťanům královských měst se řadily osoby nepoutané žádným poddanstvím (personae nullata subditela ligatae).

Patřili k nim:

1. VYŠŠÍ PANSTÍ ÚŘEDNÍCI

Nejvyšší úředník na panství se nazýval za starších dob "purkrabí" (purkrabě, purkrabě, purkrabě, něm. Burggraf, lat. Purchrauius, purcrauius, purcrabius, purggrauius, purgrauius, burgrauius). Na rožmberských, arcibiskupských i jiných velkých panstvích se setkáváme s purkrabími již v XIII. století. Náplň jejich funkce podstoupila během dalších tří století určitě změny. V svrženém správním okruhu zastupoval purkrabí již v předhusitském čase vrchnost, byl povinen hájit vojenský hrad na kterém sídlil, i s jeho okolím a vydřovat zde přiměřenou posádku. Další jeho činnost spočívala v úkolech hospodářských a byl odpovědný vrchnosti za prosperitu panství. Od roku 1420 objevují se na panstvích noví vysoci úředníci - hejtmani. Purkrabí byli hejtmanům podřízeni a dělili se s nimi o nejvyšší povinnosti. Z počátku a na menších

panstvích obě funkce splývaly. - S purkrabími byly uzavírány smlouvy o právech a povinnostech vyplývajících z jejich úřadu. Smlouva určovala výši požitků, které mohl prkrabí pobírat jako od měnu za své služby i na vydržování hradní posádky a jiných podřízených, stanovila počet hradních obránců, naturálie i jiné výhody (v Krčci 2 v slobodné lány a mlýn o 1 kole) a posléze délku výpovědní lhůty, zavazující obě strany stejnou měrou.

Hejtmani (úředníci) byli pověřeni dohledem na politickou, soudní, policejní i hospodářskou správu panství, případně i jeho vojenskou obranu, dohledem na zámek a na jeho opravy, na řemeslníky a na výsadní krčmy. Hejtmanovi už nebyl podřízen jen jeden hradský písar, ale několik úředníků: purkrabí (pokud se obě funkce neztotožňovaly), důchodní písar, obroční, fišmistr (porybný), sládek a jiní vrchnostenskí zaměstnanci. Povinnosti a úkoly hejtmanů byly stanoveny instrukcemi, vydávanými při jejich nástupu do funkce nebo při jiných významných přiležitostech. Měli pravidelně osobně objíždět panství, zjišťovat jeho stav a navrhovat vrchnosti potřebná opatření. Měli též dohlížet na zámek, hospodářské budovy, mlýny a pivovary, na jejich stavbu a provoz. K jejich povinnostem patřil i dohled na poddané vsi, městečka a města (z nichž jenom některá byla vznáma z jejich pravomoci), konat pravidelné soudy a vyřizovat poddanské věci. Na jejich podnikavosti závisela značně úspěšnost hospodářství (zakládání mlýnu, pivovaru, rybníků). Výše jejich požitků, peněžních i naturálních, se řídila podle významu a rozsahu panství. Vrchnost zajistí brala zřetel i na prospěch, jaký jí činnost hejtmanů přinášela, třebaže hejtmani skládali příspěvky, že budou své povinnosti plnit zcela nezískatelně. Smlouva s nimi byla uzavírána buď dočasně nebo natrvalo s půlroční výpovědí.

Hejtman (něm. Hauptmann, Burghauptmann, lat. capitaneus, castellanus) pocházel obyčejně z drobné šlechtiv, nejčastěji to byl nějaký zchudlý vlastník, který si hodlal ve službách některého velmože pomocí zase k majetku. Tak nacházíme na rozhraní XV. a XVI. století Jana I. ukaveckého na Vlašimi, Iana z Násilé na Křivoklátě, lindricha Hložka ze Žampachu na Přerově, Hyňka Baderského z Újezdů na Poděbradech, Rynarta z Říčan na Soběslavi, Bohuslava Běškovic z Běšovic na Pardubicích atd. Byli ovšem také hejtmani původu občanského, jako r. 1522 soběslavský měšťan Jan Ryba na Soběslavi, 1580 - 1589 Jiřík Hanczel (Hanczel, Hantschel) na Bílých Poličanech, 1666 - 1672 Martin Branický na panství želivském a mnozí jiní. Některí občanští hejtmani byli časem povyšeni do šlechtického stavu, např. Kašpar Celler na zámku kolínském (1616 - 1620), jenž byl povyšen do stavu svobodných pánů s přídomkem "z Rosenthalu". Ale i ti "oficiři", kteří nobilitováni nebyli, byli nejvýše pányni na panství, kde nebylo nad ně osob mocnějších a váženějších. Je pochopitelné, že i faráři, kantori a tím spíše i kostelníci, pokud kteří zapisovali do matrík, si cenili úředníkův výše než svobodnýků, kteří obvykle stručným zápisem stejně jako sedláky nebo obyčejné měšťany, kdežto oficiři uváděli s honosnými tituly "praenobilis, generosus, religiosa atd." (vysoce urozený, urozený, bohabojný atd.) jako osoby šlechtické. Úředníci ztělesňovali pro ně patronátní vrchnost, někdo skutečně vykonávali práva a povinnosti, příslušející patronům, spravovali kostelní jmění, pečovali o kostel, nesli náklad na jeho opravy a podobná břemena, ale obsazovali též uprázdnené fary a místa fundatistů, ba dokonce i sesazovali duchovní, kteří jim byli nepohodlní. Ostatně i samy vrchnosti přispívaly ke kultu svých úředníků a jejich rodin tím, že dovolovaly, aby jejich tělesné pozůstatky byly pohřbívány v jejich patronátních kostelích, jako u sv. Jakuba v Čížové na Písecku (např. 17/4 1705 Adam Perlyth, hejtman z Drhovle, 4/9 1720 Kateřina Heklerová, matka správcové v Drhovli, 29/1 1724 Ferdinand Majsnér, purkrabí čížovský, 28/2 1730 Jan, syn hejtmana Kryštofa Antonína Schwarzbacha, 25/2 1731 Jan Puppert, syn purkrabího, atd.). Také krypty v pražských kostelích skrývají zetelá těla panských úředníků poblíž zpráchnivělých kostí někdejší šlechty, např. v hrobce pod věží Loretańskou kaplí na Hradčanech v ambitě byl pochován 26. července 1648 "Praenob. d. Mathias Petz, aulae praefectus excellimi d. Mathiae comitis Trautmansdorff" (vysoce urozený M. P., majordomus, t. j. nejvyšší úředník osvíceného p. Matěje hraběte Trautmansdorfa ...).

Mezi hejtmany rožmberských panství zaujímal výsadní postavení regenta (vrchního správce) krumlovský hejtman Petr Doudlebský z Doudleb (18/3 1550), který zasahoval do pravomoci osudních hejtmanů. Od 22/6 1551 nahradil krumlovského hejtmana čtyři radové. V té době byl obsazován také úřad purkrabího. Byl jím Ruprecht Altensteiner (21/12 1557) a pak Jan Vamberký z Rohatec. Za purkrabství tohoto Vamberkého byl od 26/2 1561 zjednán za podpurkrabího na zámku Krumlov český krčín z Jelčan, který se již osvědčil jako úředník na klášterství v Borovanech ve službách kněze Matěje Kožky z Rynárce. Od 16/10 t. r. přijal Vilém z Rožmberka za regenta vlastního Michala Březského z Ploskovic a na Zvíkovci. Krčín se stal 16/10 1562 po Vamberkém purkrabím na Krumlově a roku 1569 byl povyšen na regenta všech rožmberských panství, kteréž funkci zastupoval vladaře rožmberského rodu za jeho nepřítomnosti. Funkci regenta proslavil tak, že dodnes regent = Krčín.

Regenty neměli ovšem jen Rožmberkové. Byli též na panstvích arcibiskupských, smiřických aj. Trčkové měli dokonce "vrchního regenta", kterým byl Jindřich ml. Kustoš ze Zubřího, povyšený za svou věrnost 18. října 1630 do panského stavu (v královských službách získal statky a vysoké hodnosti). A Regenty byli od roku 1508 nazýváni též správcové Českého království, vládnoucí zemi v králově nepřítomnosti, a někde též poručníci nezletilých dědiců statků a panství.

Asi roku 1760 změnil se název hospodářských oficírů z hejtmana na "vrchního" (Oberbeamter, Oberamtmann). V RCHNÍ zastupoval majitele panství a měl větší moc než pozdější okresní hejtman. Roku 1770 studovali v Praze: syn Jeřábka, vrchního z Uhříněvse, Oppelta z Wernfeldu, vrchního z Poděbrad, neb. Richtera, vrchního hr. Černína z Jindř. Hradce, a Brixia, vrchního v Poděbradech. Vedle nich uvádí popis z roku 1770 také 10 purkrabích, 13 hospodářských správců, 4 ředitele panství, 7 hospodářských inspektorů, 7 duchodních a 41 hospodářských úředníků.

K vyšším úředníkům byli též počítáni duchodní, obroční, lesnímistrí [lesmistrí], kontribuční a pod.

Hejtmani (purkrabí, vrchní) vykonávali v zastoupení vrchnosti nad poddanými soudní pravomoc. Normami z let 1783, 1784 a j. byly zřízeni zvláštní vrchnostenskí úředníci, způsobilí k soudcovskému úřadu, tedy znali práv, tzv. "justiciáři", kteří vykonávali civilní soudní moc a nebyli v konání spravedlnosti zásadně vrchnosti ani podřízeni ani odpovědní. Byli však na ní hmotně závislí, vrchnost je jmenovala, platila a propouštěla, dovolovala jim, aby kromě soudcovského úřadu zastávali ještě jiný vrchnostenský úřad, třeba správu panství, a tím se stávali vrchnosti podrobenými a z jednávali jí veliký vliv na soudnictví nad poddanými.

Zásadně nesměli poddaní dávat své syny na studie bez pána dovolení. Ale někdy vrchnosti samy ve svém vlastním zájmu působily k tomu, aby synové jejich poddaných studovali a mohli se stát vrchnostenskými úředníky. Tak otec právníka Jana Hetiše, 1746, hospodářský správce z Peruce, byl poddaný pána z Ledeburu.

2. Také velký nedostatek KNĚŽSTVA přinutil pány, aby nepřekáželi synům svých poddaných ve studiu, třebaže osoby kněžského stavu, ať světí duchovní nebo řeholníci a řeholnice se vymykaly vrchnostenské pravomoci. Ale vrchnosti podobojí nedovolovaly svým katolickým poddaným, kteří vystudovali, aby se věnovali kněžství, ale hned je sebraly za své písáře.

OSTATNÍ

K osobám, jejichž svobodenství neprýstilo z jejich měšťanství královských měst, nýbrž z jejich povolání, náleželi dále: učitelé měšťanských škol v královských městech, lékaři, členové cechovních pořádků a magistrátní osoby [radové, právní zástupci měst syndikové, prokurátoři aj]

ZÁVĚR

Zřízení regulovaných magistrátů spadá ovšem až do doby Josefa II., a známená úplný převrat v městském zřízení. Byla jím nadobro odstraněna městská autonomie a městská správa zbyrokratizována. Roku 1786 byla všechna města bez zřetele na jejich právní postavení rozdělena podle své velikosti na tři skupiny:

1. města s magistrátem placených radů, původně volených zvláštním měšťanským výborem, později dosazovaných doživotně. Vedle nich bylo několik měšťanských zástupců volených.

2. města se syndikem, kancelistou a sluhou. V těchto městech byl purkmistr, radní a starší.

3. města s purkmistrem a se staršimi. Soudní věci byly postupovány větším městu v sousedství nebo sousednímu vrchnostenskému justiciáři. Touto regulací ztratily vrchnosti dozor na politickou a soudní správu ve svých poddaných městech a zůstal jim jen dohled na věci hospodářské.

Při rodopisnému bádání se někdy setkáváme s označením "svobodný mlynář", "svobodný myslivec" atd. Je pravda, že mlynáři byli většinou prostí roboty, krom určitých povinností, byli i mlynáři zcela samostatní, ale zde svobodně řemeslo znamená řemeslníky neorganizované, pracující mimo cechovní vázanost a nesvobodu. Svobodní mistři byli v městech, kde nebyly cechy, kde cech dosud nevznikl. Neměli utvrzené právo, t. j. autonomii cech, a musili všechno vyřizovat sami v městském radě. Nebylo tedy svobodné řemeslo útvar vyšší než řemeslo cechovní, spíše naopak.

Patentem Josefa II. z 1. listopadu 1781 bylo u nás zrušeno nevolnictví a rok 1848 osvobořil poddané od jejich feudálních vykořisťovatelů definitivně. Avšak feudální společensko-ekonomickou formaci vysířil nový antagonistický společenský řád - kapitalismus.

V 5. seštu GH-Listu v říjnu m. r. jsme uvedli, že hodláme z podnětu místopředsedy Genealogické a heraldické Společnosti Praha Rudolfa Melichara zahájit velkou a trvale průběžnou akci sociálně genealogických studií, zpracovaných pro přední vědecké instituce vynikajících osob, abychom na poli kulturně-historickém pomáhali širší odborné veřejnosti doplňovat potřebné znalosti o těchto osobách. Do této akce jsme též zahrnuli níže uvedené přední účastníky nevolnického povstání v roce 1775.

Jako první příspěvek celé naší akce přinášíme pro Filosofickou fakultu Karlovy univerzity v Praze osvětlení postavy Jiřího Jirouška, rychtáře z Kostelní Lhoty a Matěje Šmejkala, účastníky povstání v r. 1775.

Tím přispíváme k velké jubilejní vzpomínkové akci 200 let od tohoto povstání v letošním roce. V rámci oslav bude uspořádáno mezinárodní symposium, které uspořádá komise pro dějiny pozdního feudalismu při kolegiu Filosofické fakulty - katedra československých dějin,

Současně vyslovujeme vřelý dík a velké uznaní našemu členu Ladislavu Procházkovi za zpracování výše uvedených postav, za pohotovost a komplexnost.

RODOPISNÁ STUDIE ÚČASTNÍKŮ NEVOLNICKÉHO POVSTÁNÍ V ROCE 1775 Ladislav Procházka

Již 200 let nás dělí od mohutných nevolnických bouří českého venkovského lidu proti feudálnímu útísku a zvuli panckých úředníků a přesto toho prozatím víme jen velmi málo o životním běhu jedinců, kteří se v průběhu těchto událostí významnou měrou angažovali. Nepokoje probíhaly ve dvou etapách. Jarní bouře vyvrcholily v druhé polovině března pochodem na Prahu a bojem pověstných "sedláku u Chlumce" a letní bouře přede žněmi a o žnich. Ty se však nevyznačovaly takovým radikalismem jako některé dílečí akce jarních bouří a inklinovaly spíše k pasivnímu odporu.

Pruběh všech projevu odporu vyčerpávajícím způsobem osvětuje dokumentární dílo z pera docenta Dr. Josefa Petráně "Nevolnické povstání 1775", vydané universitou Karlovou k letošnímu významnému výročí. Ale i GHSP chce podle svých možností přispět k tomuto výročí pracemi svých členů, a to především na poli genealogickém. Svým skromným příspěvkem mám v úmyslu shromáždit podle svých výpisu rodopisné údaje rychtáře Jiřího Jirouška z Kostelní Lhoty na panství poděbradském, radikálního "buríče" z jarních nepokojů na Poděbradsku a Matěje Šmejkala, jednoho ze tří vůdců protestního pochodu v letních bouřích na zámek v Kosteličně Černými lesy a objasnit přitom i prostředí a poměry ve kterých žili.

Rodová linie Jiroušku:

Rodi Jiroušku můžeme sledovat v Kostelní Lhotě na rustikální chalupě Novotnovské (No. Cons. 47 a později č. p. 58) již od konce druhé poloviny 17. století. Prvý hospodář tohoto příjmení Daniel Jiroušek (jinak též Jiroška) hospodařil na této chalupě se svou manželkou Kateřinou a z jejich manželství je známo 7 dětí, jichž narození, počínaje synem Jakubem, můžeme sledovat v matrice fary v Sadské. Byli to: Jan, Václav, Jakub, Kateřina, Daniel, Anna a Jiří. Po-něvadž nejmladší syn Jiří záhy zemřel, byl jako právoplatný dědic podle zvykového práva předurčen syn Daniel, narozený 18. 6. 1695 v Kostelní Lhotě. Když mu bylo 21 let, narodil se v Kostelní Lhotě svobodné matce Dorotě syn Daniel a jako domnělý otec byl farářem zapsán Daniel Jiroušek. Daniel se však s Dorotou neoženil. Svatbu měl až 3. 11. 1718 a jako nevěstu si vedl k oltáři 18-ti letou Alžbětu, dceru Petra Vejtruby ze vsi Odřepsy. Téhož roku převzal po zemřelém otci Danielovi i rodinu chalupu o 6 kopáči záhonů role za "šácovní sumu" 236 kop 45 grošů. Ostatní sourozenci a vdova Kateřina, která se znova provdala za Tichého do Kánnina, dostali podíly.

Daniel Jiroušek mladší, který se narodil 18. 6. 1695 v Kostelní Lhotě, měl se svou manželkou Alžbětou 9 dětí, a to: Alžbětu, Jana, Jiříka, Václava, Matěje, Jiříka, Jakuba, Kateřinu a Jakuba. Když 15. 3. 1742 manželka Alžběta ve svých 42 letech zemřela, oženil se hospodář

Daniel 4. 11. 1742 po druhé s Kateřinou, dcerou Jana Karbusického, souseda z Pískové Lhoty a měl s ní ještě další 3 děti. Po smrti Daniela Jirouška dne 29. 6. 1752 si mladá vdova Kateřina s 2 malými dětmi netroufala sama hospodařit a proto grunt postoupila svému pastornímu synu, právoplatnému dědici Jiřímu Jirouškovi, který se dne 26. 11. 1752 oženil s Alžbětou, dcerou + Jiřího Černého, chalupníka z Pískové Lhoty. Rodnou chalupu převzal zápisem se dne 26. 9. 1752 za "šacovní summu" 318 kop, 45 gr., 4 1/2 peníze. Pro ilustraci, jaké bylo vybavení chalupy živým i mrtvým inventárem, uvádíme část zápisu z gruntovní knihy obce Kostelní Lhoty, uložené pod signem 51 (černé) ve Státním archivu v Praze:

Jiří JIROUŠEK :

Leta Páně 1752 dne 26. Septembris s povolením urozeného a statečného vladyky Pana Jana Michala Oppelta z Werftenfeldu J.M.C. panství poděbradského a kolínského ten čas hospodářsko-vrchňostenského úředníka, stal se šacunek na chalupu tuto v 6-ti kopáčích rolí, pak na jednu na živé nepřijatou, k chrámu Páně v Kost. Lhotě patřící krávu, za kterou při závdavku 5 kop se porází, v přítomnosti mně, sirotičího, Jakuba Jana Fanta, též rychtáře Kostelní Lhoty Jana Bureše a Vrbové Lhoty Jiříka Urbánka a vykročíce předešly hospodář a respective otec přistupujícího, Daniela Jirouška z tohoto časného na věčnosti, pozůstalá vdova Kateřina se dvěma malýma dětma netroufala sobě pro svou nemožnost, chalupu tuto v držení vzít, anóbrž poníženě žádaje, nadzminěnému synu pastornímu z prvního manželstva, Jiřímu Jirouškovi odevzdanou být, což také se stavše, následovním způsobem se sacuje:

Světnice, v ní 3 okna, kamna s měděncem, okolo lavicemi, stolem a jednou stolicí a jednou židlicí, chlebovací pecí a mísníkem, též almárkou koutnicí za 20 kop, vedle sín s komínem 5 kop, komora na záhrobci, vedle ní z komůrky sklípek udělaný a vedle téhož jiná komůrka 15 kop, přes dvůr v trojím zavřití, a to řezárna, marštal po koňském a hovězí dobytek, ovčinek a kůlna ze stodůlky udělaná 20 kop, stodola o jednom mlatě se dvojím zádením vnově vystavená, při ni malý chlívek za 20 kop, vuz s příslušenstvím za 15 kop, pluh a brány 2 kop.

Náradí: pila 1, sekera kládní 1, motyka 1, vidle hnojný 2, podávky senný 1, vidlice u prsu 1, lopata rející 1, malý 1 a veliký 1 nebozíza za 4 kop 30 gr., větší řetěz 1 a menší 1 za 2 kop, řezací stolice s kosířem 1 kopa, studnice sešlá 2 kop, mandl 1 30 grošů, kosa hrabičná 1 a trávní 1 za 1 1/2 kop, 1 chomout s pobočnicemi 1 kopa.

Dobytka koňského: 1 vraná hřebice do třetího roku za 18 kop, 1 kobyla stará 10 kop.

Hovězího: 2 jalovice roční za 10 kop, 1 lětošní tele - jalovička-vdově zanechaný, item 1 svinec plemenice za 2 kop, 2 prasata 1 půlletní za 2 kop.

Obilí na zrně: pšenice 1 strich za 1 kopu 45 gr., žita 1 str. za 1 kopu 15 grošů.

Obilí v slámě: pšenice 2 mandele, 7 snopu, žita 30 mandel, ječmene 16 mandel 7 snopu, ovsy 4 mandele 5 snopu, prosa 6 mandel, činí spolu jeden každý mandel po 40 groších... 39 kop 30 gr., 4 1/2 peníze,

Za 6 kop záhonů rolí prázdných po 15 gr.... 90 kop.

Obilí na zimu osetého: žita 17 záhonu po 30 gr.... 8 kop 30 gr., zelí 9 záhonu na jedny hony po 1 1/2 kopáčích činí 13 kop 30 gr. a 5 záhonu detto po 1 k. 45 gr., dělá 8 kop 45 gr., neméně řipy 3 záhonu po 1 kopě 20 gr. je 4 kop, v jedné hlavní šacovní summě ale: Třistaosum náct kop 45 gr. 5 1/4 d, na kteroužto hlavní summě závdavku položí 129 kop 59 gr. 5 1/4 d a patřiti bude, totižto:

Za 1 zádušní krávu se porází 5 zl. 50 kr., Contriibuce do ultima septembris 1752 .... 23 zl. 47 kr. 2 d, do J.M.C. duchodu 12 zl. 54 kr., do 5-ho větrile pšenice 1 strich 3 větrtele = 3 zl. 3 kr. 4 1/2 d, žita 8 str. 1 1/2 větrtele = 10 zl. 28 kr. 3/4 d, ječmene 23 str. 3 větrtele = 28 zl. 30 kr., ovsy 1 str. 1 větrtel = 1 zl., Dorotě děvečce služby 3 zl. 45 kr., Václavovi špitálkovi 3 zl., Petržilkovi v Kostelní Lhotě za pivo 1 zl. 59 kr., Sixtovi do Vrbové Lhoty na kobylu zaplacených 23 zl., Anně Jirouškový od neb. manželes otcí Daniela Jirouškovi zapůjčených 11 zl. 42 kr. 3 d, Jiřímu Veselému, podruhu z Kost. Lhoty 3 zl., Franc Nolovi do Zvěřínka 5 zl. 30 kr., kováři Pískolhotecckými Kalistovi 11 zl., Cantorovi od funusu 1 zl. 10 kr., za svíčky drobné in februario 1752 vzaté a nezaplacené 2 zl. .... v jednom 151 zl. 59 kr. 4 1/4 d., což na mšeňské 129 kop 59 k gr. 5 1/4 d činí a s tím nadprávený závdavek vypadá.

Ostatních pak 188 kop 45 grošu 6 1/4 d níže založeným nápadníkům patřiti bude a držitel této chalupy při držaných soudech po 5 kopáčích každoročně skládati povinen bude.

Následuje podrobné vypsání výměnku pro vdovu Kateřinu se 2 dětmi a její pretenze "Odstupující hospodyně Kateřině vdově s 2-ma malýma dětma po nebožtíku Danielovi Jirouškovi co tak zlepšil a vykladl 91 kop 1 groš 5 1/4 d."

V následujících letech Jiřík pravidelně splácel gruntovní peníze až do r. 1774. Za rok

. 1774 neplatil nic (platilo se o soudě v roce 1775, t. j. v době nevolnických bouří, kdy byl Jiřík zatčen), ale za rok 1775 zaplatil již opět 5 kop a v r. 1776 zaplatil poslední zbytek 4 kop, 43 gr., 1 d. gruntovních peněz ..... " A tak sedí v svatém pokoji. "

Rádné placení gruntovních dluhů, které po 23-letém hospodaření zcela vyvralo je nejlepším důkazem dobrého hospodaření Jiřího Jirouška. Ze skutečnosti, že za uplynulý rok 1775 již "vejrunky" opět rádně platil můžeme usuzovat, že "burič" Jiroušek nebyl delegovaný soudem odsozen na dlouho. Zahlazení viny podle dokumentů spravil karabáč a 2 měsíce prací na obci do 1. června 1775. Na to se Jiroušek vrátil k pracím na svém.

K celkovému dokreslení sociálních poměrů je třeba uvést ještě Jirouškovy císařsko-královské a vrchnostenské povinnosti, o nichž nám podává přesný obrázek "Urbář panství Poděbrady" z roku 1775, uložený pod signem 6 ve Státním archivu Praha, pracovišti v Benešově:

Kostelní Lhotka No Cons. 47: chalupník

majitel r. 1775: Jiří Jiroušek,

podle TK r. 1757: Daniel Jiroušek,

orne a zemědělské pudy: 23 strychu 3 větele,

sena a otavy: 17 a 1/2 fúry,

Celoroční kontribuce: (57 zl = celý osedlý) .... 13 zl. 21 kr. 2 1/4 pf.,

" ourok panský .... 2 zl. 22 kr. 2 1/2 pf.

Potažní robota: nemá

Pěší robota: letní 2 dny týdně = 52 dnů po 6 kr.,

zimní 2 " " = 52 dnů po 4 kr.

Uvedená výměra roboty je zřejmě již upravená sazba ve smyslu regulativu, která platila až do zrušení roboty na komorních panstvích při Raabisaci.

Na svou účast při nepokojích Jiřík Jiroušek doplatil jinak než vlastní svobodou. Vrchnost dala do vojenského kontingentu zverbovat jeho nejstaršího syna Jiříka, narozeného 30. 7. 1754, kterému bylo v době povstaleckých akcí 21 let a pravděpodobně se jich též zúčastnil. Syn Jiřík se asi z vojny nikdy nevrátil; neboť ještě v roce 1813, když 13. 2. po 60-ti letech hospodaření na gruntu předával chalupu nejmladšímu synovi Františkovi, pamatoval na nešťastného Jiříka otcovským podílem pro případ, že by se vrátil. Rozdelení "šacovní summy" v částice 1.800 zl. provedl následovně:

.... a poněvadž žádných dluhů na té živnosti není, odstupující otec mezi svý děti a pro sebe takto rozděluje:

synu Jiřímu na vojně ..... 360 zl.,

synu Janovi ..... 360 zl.,

synu Františkovi, přistupujícímu hospodáři ..... 360 zl.,

dceři Kateřině ..... 360 zl.,

a pro sebe a manželku Kateřinu si zanechává, na které jim syn

František každoročně 30 zl. splácati bude ..... 360 zl.

1 800 zlatých.

Poněvadž ale odstupující otec jistotně neví, zdaž jeho syn Jiří na vojně až dosavade na životě jest, tehdy ustanovuje, že když by se ten syn Jiří z vojny nenavrátil, že ten jeho zde vykázaný podíl per 360 zl. synu Janovi, Francovi a dceři Kateřině po 120 zl. rozdelený bude. 9. února 1813.

Jiří Jiroušek byl po smrti manželky Alžběty znova ženat a z II. manželství s Kateřinou se mu v pozdním věku narodilo mimo Jiříka z I. manželství dalších 5 dětí, z nichž 3 zustaly na živu a měly společně s nejstarším Jiříkem vykázaný otcovské podíly.

Vitalita sedláka Jiřího Jirouška je dokumentována skutečností, že poslední 3 žijící děti se mu narodily, když bylo otcu již přes 60 let.

Jeho houževnatost jej provázela až do hrobu. Zemřel 7. 1. 1826 v Kostelní Lhotě čp. 58 jako výměnkář v požehnaném věku - bez 10 dnů 96 let na "horkou nemoc" (pravděpodobně zápal plíce). Na své stáří vypadal zřejmě dobře, neboť farář v úmrtním zápisu odhadl jeho věk na pouhých 70 let. Jeho II. manželka Kateřina jej po roce na věčnost následovala. Zemřela 24. 3. 1827 též na "horkou nemoc" a farář odhadl její stáří na 75 let.

O úmrtí Jiřího Jirouška se zajímal některý dějepisec již ke 100. výročí selských bouří, neboť u zápisu je poznámka: Úmrtní list vydán 28. 2. 1870 a stejně tak i u jeho manželky Kateřiny, což se u žádného jiného úmrtního zápisu nevyskytuje.

Rodová linie Šmejkálů:

Černokostecké panství bylo při jarních bouřích od revoltujících poddaných vcelku ušetřeno s vyjímkou obcí ze severního cípu panství (Vrbčan, Lipan, Kšel, Hřibů, Přistoupimi, Bylan a Vitic), z nichž přitáhl povstalecký houf na panství Kounice pod vedením sedláka Stejskala z Lipan. Ze zajištěných a vyslychaných rebelů jsou známí následující poddani: z Lipan Matěj Stejskal a Mukařovský, ze Kšeli Jan Bártl, rychtář, a Václav Lounský, podruh, z Přistoupimi Tomáš Novák, z Vitic Vosecký, z Poříčan Třešnák, řezník, z Liblic Jan Maxera, rychtář, z Bylan Pavel Čermák, Jan Brousek, tkadlec a Čepička, obyvatel, z Chráštan Mukařovský, krejčí a z Klučova Pavel Mezera a pacholek řištmistrův.

V plně šíři bylo Černokostecké panství zachvázeno až přede žněmi v roce 1775. Ohnisko povstaleckého pochodu na černokostecký zámek bylo ve vsi Újezdci. Organizátory revolty byli sedláci Matěj Šmejkal, Matěj Procházka a chalupník Karel Pekárek.

Matěj Šmejkal (podle výše trestu hlavní viník) byl příslušníkem široce rozvětveného rodu Šmejkálů, které můžeme na Černokostecku sledovat již od konce 16. století. Kolébka tohoto rodu je ve vsi Radlicích a praeotem rodu je Václav Šmejkal, sedlák na Dvořákovském grunte v Radlicích (čp. 8) o rozloze 113 korců. Z jeho 4 synů 2 nejstarší byli zverbováni k vojsku a z vojny se nevrátili a další 2 synové Pavel a Lukáš Šmejkal byli zakladateli dvou základních větví rodu.

Mladší Lukáš Šmejkal, který se narodil okolo roku 1622 byl dědicem rodného gruntu (čp. 8) a dožil se asi 70 let (+ 25. 8. 1692). Z I. manželství s Alžbětou známe 9 dětí a když po 30-ti letech manželství Alžběta zemřela, oženil se Lukáš 29. 6. 1670 s dcerou kosteleckého měšťana Jiříka Čermáka a z tohoto manželství zůstaly na živu ještě další 3 děti. A tak již od prvních generací se vyznačuje rod Šmejkálů vysokou životní vitalitou. Rodný grunt čp. 8 zdědil syn z II. manželství Jakub.

Nejmladší syn z I. manželství Matěj Šmejkal, který je pokračovatelem sledované rodové linie, se narodil asi r. 1655 a zemřel před r. 1728 ve věku okolo 70 let. Hospodařil v Radlicích na gruntě Hlávkovském (čp. 9), který měl výměru asi 66 korců zem. půdy. S I. manželkou Rozinou měl 8 dětí, z nichž 7 zůstalo na živu a když se 25. 6. 1715 oženil po druhé s vdovou Kateřinou po Adamu Zalábkovi, narodily se mu ještě další 2 děti. Mimo to přijal ještě jednu schovanku za vlastní. Všechny své děti dobře zaopatřil. Druhorodený syn Franc Šmejkal, který je pokračovatelem sledované linie se narodil 6. 10. 1684 z matky Roziny a oženil se 31. 10. 1711 Mandelinou, dcerou Mikuláše Havránska, sedláka z Hor. Krut (čp. 2). Za 5 let koupil 23. 4. 1716 v Újezdci grunt Púbovský (čp. 16) okolo 60 korců zem. půdy a stal se tak široce rozvětvené linie 6. rodu Šmejkálů újezdeckých. S manželkou Mandelinou měl 6 dětí a po její smrti se 6. 7. 1723 oženil po druhé s Kateřinou, dcerou bednáře Jana Dlaska z Újezdce a narodilo se mu ještě dalších 6 dětí. Franc Šmejkal se nedožil vysokého věku. Umřel 19. 4. 1738 v 54 letech.

Rodný grunt v Újezdci (čp. 16) ujal dne 10. 2. 1733 nejstarší syn Martin Šmejkal, který se dne 30. 6. 1733 oženil s Annou Procházkovou, dcerou Matěje Procházky, domkáře z Újezdce č. 12, která pocházela z rodu tajných nekatolíků.

Představu o ubohém stavu usedlosti Martina Šmejkala a jejím skromném vybavení nám poskytl "Sacunk toho gruntu" při převzetí usedlosti:

Předně místo, kde stavení stojí	10 kop -- gr.
1-ní pořadí: světnice, sín, komora, řezárna a marštal ode dřeva roubený, nad tím střecha, vše prostředně sešílý, za	25 kop,
Podkamní, kamna prostý, kamnovec železný, pec chlebová stará, nad tím komín na spadnutí	3 kopy
2-hý pořadí: ovčín, chliv a komůrka ode dřeva roubený, starý, nad tím střecha sešílá	15 kop
Špejchárny s prkennýma podlahama ode dřeva roubený pod dobrou střechou	15 kop
Stodola roubená, sedm stop vysoká, prostředně sešílá s dvojím záděním, ...	10 kop
Kolna o 6 sloupích na upadnutí	4
Studnice 1 1/2 sáhu hluboká z kamene zdílaná	5
vuz, 1 plouch a břány 1	9

řetěz 1 velký a 2 prostřední	3 kopy -- gr.
hasák s rukou a svorníky	1
k potahu 1 stará klisna a 1 hřebec	15
voznice, saně	3
Hospodářský drobný nářadí, sekery 2, pila dřevní 1, motyka 1, rejč 1, vidle 1, kopáč 1, podávky 1	1
Řezací stolice 1, kosa hrabičná 1, kosa trávní	1 kop 30 gr.
Stůl dřevěný, židlička 1, almárka koutní	4
Police stará sprostá a mouční truhla	- 45 "
Necky prací dvoje starý	- 15 "
Obilí v slámě: žita 6 mandel po 45 groších	4 " 30 "
ovsa 15 mandel po 30 groších	7 " 30 "
slámy všechno 15 mandel po 9 groších	2 " 15 "
sena za 5 centrnýřu po 20 groších	1 " 40 "
Obilí na zimu setého: pšenice 1 strych po 1 kopě 30 groších	1 " 30 "
žita 12 strychů po 1 kopě 30 groších	18 " -
Pole vorný, luka a zahrada za 7 kop 30 záhonů	143 " 20 "
Před rozměřováním polí bylo při tomto gruntu 12 kop záhonů vorný s porostama. Při rozměřování odnato 4 kopy, 30 záhonů, které mezi zdejší sousedy poděleny byla	
Chaloupka při tom gruntě vystavená s šesterým zavřením	35 " -
Summa: 335 kop 15 gr.	

Dluhy:

Kontribuce	6 zl. -- kr.
Kováři krutskému od díla	- 54 "
Dětem France Šmejkala je při tom gruntu zanecháno, totiž: Martinovi, nynějšímu hospodáři 1 kráva za	7 " -
2 ovce starý	2 " 18 "
Dorotě, 1 jalovice mourovatá	8 " 30 "
2 starý ovce	2 " 18 "
Janovi, 1 hřebice hnědá	10 " -
1 sekera	
Václavovi, 1 jalovice hnědulka	5 " -
1 sekera	- 24 "
Bětě, 1 kráva lysá	7 " -
Káči, 4 ovce	4 " 36 "
Jiříkovi, 1 volek běhou	4 " 30 "

Martin Šmejkal hospodařil dobře až do své smrti, celých 40 let. Stav gruntu podstatně zlepšil. S manželkou Annou měl 8 dětí, z nichž zůstalo 5 na živu. Zemřel v 60 letech nezaopatřen a farář u jeho úmrtního zápisu poznamenal latinsky "říká se o něm že byl vyznavač a rozšiřovatel zakázaných knih" - tedy tajný nekatolík, asi zásluhou své manželky rozené Procházkové, kterýžto rod patřil k tajným nekatolíkům a 2 jeho příslušníci byli farářem Löblem udáni. Manželka Anna jej přežila jen o 4 měsíce.

Grunt zdědil po jejich smrti právoplatný dědic, nejmladší syn Matěj Šmejkal, narozený dne 21. 10. 1749, kterému byl grunt zapsán v gr. knihách 27. 10. 1773. Oženil se 26. 6. 1773 s Annou, dcerou Václava Coufalou, sedláka z Dolních Krut. Přehled o zděděné usedlosti a závazcích, které z její držby vyplývaly nám v dostatečné míře poskytuje německy psaný panský urbař z roku 1772:

Ves Oujezdec: Působík No. Cons. 16

Nynější majitel: Martin Šmejkal

Majitel při okulární vizitaci Rollarextract : Jiří Kulich

Roli a zahrad: 46 korců 3 1/2 věrtele,

Porostlin: 13 " 3 "

Sena: 1 fúru,

Platí ročně daně vojenské: 27 zl. 25 kr. 5 1/2 pf,

Ourok panský : o sv. Jiří a o sv. Havlé celkem 3 zl. 28 kr. 2 2/3 pf,

Robotá: O žních po 4 týdny 1 den s 2 koňmi a všechny pracovní dny 1 pěším,

Ostatní čas po všechny týdny 1 den potažní roboty a od sv. Jiří do sv. Havla 6 dní,
od sv. Havla do sv. Jiří 5 dní 1 osobou pěší.

Desátku krutskému faráři: žita 1 strych

ovsa 3 věrtele a jménem letníku z každé krávy
3 krejcery a o Zel. čtvrtku vajec podle své vůle.

V roce 1775 přede znění dne 21. 7. byl mladý sedláček Martin Šmejkal jedním z vůdců povstaleckého pochodu na kostelecký zámek. Byl zatčen a předán hrdelnímu soudu v Kouřimi. Jeho trest 3 roky káznice Špinhauzu a 15 ran karabáčem každého půl roku byl ze 4 potrestaných organizátorů nejvyšší. Dne 21. srpna byl transportován do Prahy k výkonu trestu. V této době se mu doma narodila prvorozená dcera Kateřina dne 12. 10. 10775, ale její matka Anna roz. Coufalová následkem porodu zemřela 6. 12. 1775. Na jaře 1775 zemřela i dcera Kateřina 7. 5. 1776. Matěj Šmejkal si však celý trest neodpykal a byl podobně jako jiní potrestaní asi brzy omilostněn, neboť již dne 9. 6. 1776 se oženil po druhé s Annou, dcerou Krištofa Kmocha z Čekánova, která mu porodila v následujících 20 letech 12 dětí. Nejmladší dcera Barbora, narozená dne 21. 5. 1796, která se vdala dne 2. 2. 1814 za vdovce Pavla Kubelku z Bohounovic čp. 21 je mojí praprabábou.

Matěj Šmejkal byl dobrým hospodářem. Důkazem toho je výměna gruntu čp. 16 v roce 1781 za selský grunt Pitákovský čp. 7 o výměře 102 korců, který byl největší ve vsi. Nedožil se vysokého stáří. Zemřel 30. 10. 1803 na "Abcérunk" (vyčerpání, pravděpodobně rakovinu), ve věku 54 let. Jeho manželka Anna roz. Kmochová zemřela o 10 let později 28. 1. 1813 na zimici ve stáří 66 let.

Selský grunt čp. 7 v Újezdci zdědil po Matějovi nejstarší syn Jiří Šmejkal, jehož potomci zde hospodařili až do paděsátých let našeho věku a pět rodin tohoto rodu na čp. 1, 2, 8, 11 a 13 žije ve vsi dodnes.

Prameny:

Státní archiv Praha, Horská ul.:

Matriky Kostelní Lhota: M-15-7-6, M-15-7-7, M-15-7-8

Matriky Sadská: M-14-13-2, M-14-13-4, M-14-13-5, M-14-13-33, M-14-13-3

Matriky Poděbrady: M-15-1-50

Matriky Kostelec n. Č. lesy: M-4-6-1 až M-4-6-8

Matriky Horní Kruty: M-8-6-1 až M-8-6-4

Pozemkové knihy okres Poděbrady: sign. 51 - černé, folio 156, sign. 62 - červené, folio 85

Státní archiv Praha, pracoviště Benešov:

Velkostatek Poděbrady - sign. 6 - Urbář panství Poděbrady, ves Kostelní lhota, sign. 541,

Soupis poddaných 1690

Pozemkové knihy okres Kostelec n. Č. lesy: sign. 3, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 17, 31, 60

Velkostatek Kostelec n. Č. lesy: sign. 1106-1156, 2823 a 2824 Soupisy dětí,

Urbář "Zlatá kniha" r. 1677,

sign. 2731 - Urbář z r. 1772

sign. 1056-1062 Povolení ženichům.

Státní ústřední archiv, Obránců míru:

Terezíánský katastr: sign. 787, I. část, krabice 215, Kost. Lhota

Seznamy podle víry - panství Poděbrady.

Vavák: Paměti.

Hodinář - Klíma: Kronika města Kostelce n. Černými lesy.

Jaroslav Procházka: Z rodného kraje.

Poznámka:

Rodokmenová část jest na dalších stranách.

Hlavní kmen JIROUŠKŮ z Kostelní Lhoty

DANIEL Jiroušek - Jiroška

s?

+ asi r. 1718

(děti viz Generace I.)

DANIEL Jiroušek, dědic chalupy No.Cons.47/čp. 58
 s 18. 6. 1695, Kostelní Lhota
 + 29. 6. 1752, Kostelní Lhota
 I. manželka: ALŽBĚTA, dc. Petra VEJTRUBY, z Odřepsy + 15. 3. 1742 (42 let)
 oo 3. 11. 1718 (děti viz Gener. IIa)
 II. manželka: KATEŘINA, dc. Jana KARBUSICKÉHO souseda z Pískové Lhoty
 oo 4. 11. 1742 (děti viz Gener. IIb)
 [Poznámka: vdova Kateřina se provdala 16. 10. 1753 za Václava Venzjara do Prostřední Lhoty]

JIŘÍK Jiroušek (z I. manželství), dědic chalupy z Kostelní Lhoty No.Cons. 47/čp. 58
 s 18. 11. 1730 v Kostelní Lhotě
 + 7. 1. 1826 v Kostelní Lhotě čp. 58
 I. manželka: ALŽBĚTA, dc. + Jiří ČERNÉHO, chalupníka z K. Lhoty
 oo 26. 11. 1752 (děti viz Gener. IIIa)
 II. manželka: KATEŘINA + 24. 3. 1827 (děti viz Gener. IIIb)

FRANTIŠEK Jiroušek, dědic gruntu čp. 58
 s 21. 2. 1793
 Manželka: ALŽBĚTA, roz. NĚMEČKOVÁ
 oo 13. 4. 1821

Děti JIROUŠKŮ z Kostelní Lhoty

Generace I. JAN s cca. 1682
 šenkýř v Chotouni
 manželka: Maryana, dc. Tomáše Mareše v Chotouni oo 28. 5. 1702
 VÁCLAV s cca 1684
 JAKUB * 15. 8. 1688 + na vojně
 KATEŘINA s 4. 11. 1690
 manžel: Matěj Procházka, syn Václava Procházky z Hradištka
 oo 9. 10. 1701

DANIEL (viz hlavní kmen)
 ANNA * 11. 5. 1698 + záhy
 JIŘÍ s 1701 + záhy

Generace IIa: ALŽBĚTA s 13. 11. 1719 + 3. 6. 1724
 I. manželství: JAN s 5. 8. 1721
 JIŘÍK s 23. 8. 1723 + 4. 12. 1728
 VÁCLAV s 5. 10. 1725 + 19. 6. 1752
 manželka: Anna, dc. podruha Jana Lhoty ve Zvěřínsku
 oo 23. 2. 1751
 MATĚJ s 6. 2. 1728 + 10. 10. 1728
JIŘÍK (viz hlavní kmen)
 JAKUB s 6. 7. 1732 + 10. 6. 1736
 KATEŘINA s 17. 7. 1735
 manžel: Antonín, syn Jiřího Wanzla z Poděbrad, oo 18. 11. 1766
 JAKUB s 18. 10. 1741

Generace IIb: FRANTIŠEK s 26. 8. 1743 + 1. 9. 1743
 II. manželství: a další 2 děti

Generace IIIa: JIŘÍK s 30. 7. 1754 + na vojně
 I. manželství:

Generace IIIb: JAN   * 30. 1. 1786   + záhy
 II. manželství: ALŽBĚTA   * 7. 5. 1787   + 20. 1. 1790
 JAN   * 25. 11. 1790
 manželka: Anna Martínková, * 24. 10. 1815, + 20. 2. 1818 (20 let)
FRANTIŠEK (viz hlavní kmen)
 KATEŘINA   * 13. 10. 1796

Hlavní kmen ŠMEJKALŮ z Újezdce

VÁCLAV Šmejkal, sedlák na gruntě Dvořákovském (později Šmejkalovském) v Radlicích č. 8
 * př. r. 1580
 + př. r. 1644
 manželka není známa

(děti viz Gener. A)

LUKÁŠ Šmejkal, dědic gruntu v Radlicích č. 8
 * cca 1622
 + 25. 8. 1692 stár 70 let
 I. manželka: ALŽBĚTA, + cca 1670   (děti viz Gener. Ba)
 II. manželka: KATEŘINA, dc. měšťana Pana Jiříka ČERMÁKA z Kostelce n. Č. lesy
 * 29. 6. 1670   (děti viz Gener. Bb)

MATĚJ Šmejkal (z I. manželství): grunt od r. 1677 v Radlicích č. 5: r. 1683 handl s Kačírem za chalupu v Radlicích č. 9
 * cca 1655
 + př. r. 1728
 I. manželka: ROZINA, dc. Matěje DVOŘÁKA z Radlic (děti viz Gener. Ca)
 II. manželka: KATEŘINA, vd. po Adamu ZALABÁKovi z Radlic
 * 25. 6. 1715   (děti viz Gener. Cb)

FRANTIŠEK Šmejkal (z I. manželství) zakladatel linie újezdcké
 * 6. 10. 1684 v Radlicích č. 9
 + 19. 4. 1738 v Újezdci č. 16, sedlák na gruntě Púbovském
 I. manželka: MANDELINA, dc. Mikuláše HAVRÁNKA z Hor. Krút č. 2
 * 31. 10. 1711   (děti viz Gener. Da)
 II. manželka: KATEŘINA, dc. Jana DLASKA z Újezdce
 * 6. 7. 1723   (děti viz Gener. Db)

MARTIN Šmejkal (z I. manželství)
 * 11. 10. 1712, Radlice č. 9
 + 17. 5. 1773, Újezdec č. 16
 manželka: ANNA, dc. Matěje PROCHÁZKY, tkalc z Újezdce.
 * 30. 6. 1733   (děti viz Gener. E)

MATĚJ Šmejkal, dědic gruntu č. 16, handl r. 1781 za č. 7
 * 21. 10. 1749, Újezdec č. 16
 + 30. 10. 1803 Újezdec č. 7 (Abzährrung - vyčerpání)
 I. manželka: ANNA, dc. Václava COUFALA z Dol. Krut
 * 26. 6. 1773, + 6. 12. 1775   (děti viz Gener. Fa)
 II. manželka: ANNA, dc. Krištofa KMOCHA z Čekánova č. 1
 * 24. 7. 1747, o 9. 6. 1776, + 28. 1. 1813 (zimnice) (děti viz Gener. Fb)

JIŘÍ Šmejkal, dědic gruntu z II. manželství
 * 29. 3. 1782
 + 6. 10. 1851
 manželka: KATEŘINA, roz. ŘÍHOVÁ

Děti ŠMEJKALŮ z Újezdce

Gener. A: známé): JAN   * cca 1613   + na vojně
 JIŘÍK   * cca 1615   + na vojně
 PAVEL   * cca 1617   + po r. 1688
 od r. 1657 sedlák v Radlicích č. 4
 I. manželka Kateřina   + cca 1688

II. manželka Mařena po Václavovi z Pertoltic, oo 25. 7. 1688

MARIE * cca 1619

LUKÁŠ (viz hlavní kmen)

Gener. Ba:

I. manželství:

JAN * cca 1642

sedlák v Barchovicích

manželka Anna, dc. Matěje Horáka z Radlic

VÁCLAV * 1643, + př. r. 1715

sedlák v H. Krutech na Kvapilovském gruntě č. 15

manželka Anna

JIŘÍK * 1646

sedlák v Bohoušovicích

manželka Dorota, dc. Jana Koželského z Bohušovic č. 6, oo 24. 8. 167

LIDMILA * 1648

manžel: Šedina ve Ždánicích

MARKYTA * 1651

+ 12. 12. 1710

manžel: Jan Kubelka, syn Václava Kubelky, sedlák v Bohoušovicích

č. 21, oo 18. 7. 1670

DOROTA * 1654

+ záhy

MATĚJ (viz hlavní kmen)

MÁŘI * 1658

manžel: Václav Michal, sedlák v Bohoušovicích

KATEŘINA * 23. 4. 1662

+ záhy

Gener. Bb:

II. manželství:

ALŽBĚTA * 1671

manžel: Matěj Pospíšil

JAKUB * 1673

+ 28. 1. 1734

od r. 1686 dědic gruntu v Radlicích č. 8

I. manželka: Kateřina oo 26. 7. 1699, + 23. 11. 1710 (27 let)

II. manželka: Kateřina Pokorná z Radlic, oo 8. 4. 1711

LUKÁŠ * 1682

sedlák v Hořanech, manželka Anna

Gener. Ca:

I. manželství:

DOROTA * 1679 v Radlicích č. 5, + záhy

VÁCLAV * 1681 v Radlicích č. 5, + 28. 10. 1740

sedlák v Radlicích č. 16, manželka Kateřina

FRANTIŠEK (viz hlavní kmen)

MÁŘI * 13. 3. 1687

+ 22. 7. 1752

manžel: Václav Chlumský, sedlák z Chlumu, oo 20. 1. 1707

KATEŘINA * 12. 10. 1689

manžel: Karel Chrtěk, mlynář v Davídkově oo 22. 6. 1715

ANNA * 18. 7. 1692

manžel: Jakub Bernard, pastucha v Radlicích, oo 19. 7. 1711

JAN * 5. 6. 1695

manželka: Kateřina, dc. Matěje Čížka z Barchovic, oo 1721

JIŘÍ * 1698

manželka Apolena

VERONIKA (schovanka přijata za vlastní)

manžel Matěj Kubásek

Gener. Cb:

II. manželství:

SIBYLA * 9. 4. 1716

+ nevdaná

PAVEL * 28. 5. 1720

Gener. Da:

I. manželství:

MARTIN (viz hlavní kmen)

MÁŘA * 30. 7. 1714 v Krutech + záhy

VÁCLAV * 1. 9. 1715 v Krutech + na vojně

DOROTA * 6. 2. 1718 v Újezdci

manžel: Michal Vosecký ze Ždánic, oo 13. 9. 1738

JAN (JIŘÍ) * 31. 8. 1720

+ svobodný

KATEŘINA * 28. 9. 1722

+ 5. 3. 1749 svobodná

Gener. Db:	MAGDALENA	* 25. 4. 1724	+ záhy
II. manželství:	JAN	* 26. 6. 1725	
	manželka Alžběta, dc. Martina Trávníčka z Chotejše,		
		oo 27. 10. 1751	
	VÁCLAV	* 28. 10. 1726	+ záhy
	ALŽBĚTA	* 7. 8. 1728	
	manžel: Jakub, syn + Jiří Svobody z Kozojed, oo 24. 9. 1755		
	ANNA	* 3. 3. 1731	+ 6. 4. 1731
	MATĚJ	* 10. 10. 1736	+ cca 1738
Gener. E:	TOMÁŠ	* 13. 8. 1734	+ cca 1736
	JAN	* 28. 6. 1736	
	manželka Alžběta Trávníčkova		
	VÁCLAV	* 30. 5. 1738	+ 1738
	VAVŘINEC	* 10. 8. 1739	+ 11. 9. 1739
	MARTIN	* 30. 10. 1740	
	manželka Dorota		
	KATEŘINA	* 13. 9. 1743	+ 1776 Vyžlovka
	manžel: Václav Procházka, s. + Pavla, sedláka z Oujezdce č. 3		
	MICHAL	* 20. 5. 1746	oo 19. 1. 1768
	manželka: Anna		
	MATĚJ	(viz hlavní kmen)	
Gener. Fa:	KATEŘINA	* 12. 10. 1775	+ 7. 5. 1776
I. manželství:	VERONIKA	* 29. 1. 1778	oo 10. 10. 1797.
Gener. Fb:	JOSEF	* 11. 6. 1780	
II. manželství:	JÍŘÍ	(viz hlavní kmen)	
	ANNA	* 20. 2. 1784	+ 26. 1. 1789
	MATĚJ	* 12. 2. 1786	
	JAN KŘT.	* 1. 7. 1788	
	MÁŘÍ	* 6. 7. 1790	oo 23. 4. 1809
	KATEŘINA	* 7. 6. 1792	oo 1816
	MARTIN	* 7. 2. 1795	+ 7. 2. 1795
	BARBORA	* 21. 5. 1796	+ 22. 8. 1858
	manžel: Pavel Kubelka	oo 2. 2. 1814	
	TOMÁŠ	* 28. 5. 1798	
	PROKOP	* 21. 6. 1800	oo 1824

MÍRNÉ PLATY (OUROKY) A ROBOTY VE VSI VRBIČANECH NA SLÁNSKU KONCEM 16. STOLETÍ Václav Elznic

Když roku 1575 žádal Václav (toho jména první) ELSNIC z ELSNIC o doproděj statku Vrbičan v kraji Slánském, jehož byl spolu s Mikulášem Zajícem z Haznburku hejtmanem, nařídil císař Maximilian II. svým mandátem, daným na hradě Pražském v sobotu po sv. Janu Křtiteli leta 1575 Zdenkovi z Vartenberka a Jiřímu Bořitovi z Martinic, aby společně nebo jeden z nich, ocenili statky na Vrbičanech i s příslušenstvím a daněmi. Vrbičany byly do té doby statek zápisný - manský.

(Doprodějem uskutečným po smrti císaře i po smrti Václava Elznice, staly se Vrbičany skutečně statkem dědičným a to rozhodnutím Rudolfa II z 28. 7. roku 1581 ve prospěch nedlíných bratří Wolfa, Bernarda, Kryštofa a nez. Karla, který později byl otcem známého farmistra křivoklátského Václava Konráda).

Oba relátoři oznamují panu Václavu Elznicovi (psáno s vnitřním písmenem -z-) z Elnsic po zdvořlostním úvodu toto: "Proto jsme se v tom snesli, abychom k Vám v pondělí nejprve příští tím raněji sjeli..... nepochybujem, že nás dočkáte, a to všecko což od jeho M. císařské dědičné dokoupit žádáte, nám ukážete. S tím Vás i sebe Pánu Bohu poroučíme. Dán na Buštěhradě čtvrtk po památky svaté Panny Margéty leta 75ho".

Platy (ouroky) a roboty ve vsi Vrbičanech na Slánsku roku 1575

Jména poddaných	Plat svatojiřský			Ouroky svatohavelské jin natura	Roboty				
	kop. gr.	gr.	den.		kop. gr.	gr.	den.	ženní dní	viničné kop. snopů
Havel Holubec	koláč. peněz		55 1 8	1 slepici		55	1	5	32 1 den
Havel Šafář	koláč. peněz		49 1 8	8,5 slepice		49	1	5	32 1 den do svačiny
Janeček krčmář	koláč. peněz		6 2,5 -	půl slepice		6	2,5 2	7 a půl	do snídaně
Kara	koláč. peněz	1	2,5 8	16 slepic	1		2,5 5	32	1 den na druhé do snídaně
Pavel	koláč. peněz	1	13 16	17 slepic	1	16,5	1 5	32	1 a půl dne
Martin	koláč. peněz		37,5 1 5,5	9 slepic		37,5	1 4	24	1 den do svačiny
Jan Tvrdek	koláč. peněz	1	10 1 8	12 slepic	1	5	1 5	32	1 den
Petr Mazaur	koláč. peněz	1	10 1 16	17 slepic	1	10	1 5	32	1 a půl dne
Duchek Velký	koláč. peněz		41 1 5,5	9 slepic		41	1 4	24	1 den do svačiny
Jan Šarapatka	koláčného		36,5 1 5,5 6,5	6,5 slepic		36,5	1 4	24	1 den do svačiny

Posudného z Krčmy pokládá se přinejmenším
2 kopy grošů bílých (groš po 7 denárech)

Z téže vsi vajec 2 a půl
kopy 18 vajec

Poznámka: Do této tabulky byl mnou shrnut původní osmistránkový soupis z původního znění:
pouze součty (někdy vadné) byly vynechány a z důvodu typografických polovice gro-
šů, denárů (ale i slepic) byly nahrazeny desetinným zlomkem. (Autor)

Na základě toho pak provedli oba jmenovaní podrobný soupis celého statku s příslušnostmi,
včetně rozpisu půllenitých platů, naturálních dávek a robot (které v upravené tabulce uvádím pro
konfrontaci s časy pozdějšími).

Z obecné historie národa českého z druhé poloviny 17. do konce 18. století, do zrušení
roboty je všeobecně známá tvrdost robotních povinností, vynucovaných vrchnostmi (skoro ve-
skrz cizozemskými - pobělohorskými) nelítostně a bez milosrdenství všemi prostředky, poku-
tami i tělesními tresty, kdy sedlák byl hnán do práce karabáči drábů, jsa tlucen hůř než zví-
ře. Jeho utrpení se téměř nelíšilo od utrpení barevných otroků v koloniích. Robotní povinnost
od slunce východu do slunce západu mu nedávala téměř možnost obdělávat vlastní půdu, která
patřila vrchnosti a z ní byl povinen odvádat platy v penězích i naturálie vrchnosti i církevní
desátky. Týráni a vykořistování nemělo mezi, a sedlák neměl dovolání. Každá stížnost, každý
odpor znamenaly další a další represálie.

Nesnesitelné poměry trvaly do konce 18. století. Trpce o nich pře ve svých "Pamětech
z let 1770 - 1816" milčický písmák a rychtář František J. Vavák (knihu druhá, část II. str. 94)

slovy: "Nelhu, potomkové milí - nelhu, a kdykoliv o běhu roboty mluvím neb piši, nikdy všecku její hrůzu vypraviti v stavu nejsem". Jak bývalo naproti tomu dříve, ještě v 16. století, nejlépe ukazuje připojená tabulka platů (uroků) a robot ze Slánska v roce 1575. Celoláník platil půlročního platu 56 čes. grošů; k tomu na jaře koláčných peněz 16 denárů a na podzim dodával 17 slepic, což pro hospodářství hruba 60 strychů polí (t.j. cca 18 ha v úrodném kraji) nedělo obtíží, nebot během léta se drůbež pásla sama. V době Karla IV. činila tamtéž půlroční úplata celoláníka jen 16 čes. grošů.

Roboty ženní (žnové) zatěžovaly největšího hospodáře jen 5 dní v roce s povinností posekat, svézt a vymlátit 32 kop snopů. Viničné roboty dosahovaly nejvýš 1 a půl dne. Je přirozené, že pro potomky v době pobělohorské představovaly takové roboty ráj na zemi, a není divu, že stáry písmák milčický vzpomíná ve svých Pamětech na tyto doby slovy (část II. druhé knihy, str. 141):

"Bůh Vám dej slávu věčnou, naše někdejší staré české vrchnosti, hrabata, páni, rytířové a vladykové, kteří jste dle své nejvyšší možnosti mimo své jak zemské tak vojenské ouřady na svá panství a statky často a to jediné z lásky k svým poddaným přijížděvali aneb na nich ustanoveně zůstávali, ... s poddanými jako s dětmi svými milostivě a sladce jednávali, do práce k nim přicházivali, je svou přítomností těšili, vlastní mateřskou řečí s nimi mluvili.... v připadajících domácích neb veřejných škodách je retovali, aneb jim něco odpouštěli, každého stížnost laskavě vyslechli a napravili... správce pak za strážné toliko a za služebníky měli .... žádnému jste (poddané své) trápili a soužití nedali....." Počet Vaváková úvaha o zlatých zašlých časech. Pro nás jsou uvedené hodnoty platu a robot na konci 16. století přispěvkem k poznání sociálních poměrů v Čechách v době předbělohorské.

Použité prameny: Státní ústř. archiv v Praze, fond Staré manipulace sign. SM E 15-8; Paměti Fr. J. Vaváka souseda a rychtáře milčického z let 1770 - 1816. Praha 1910

GENEALOGICKÁ INTERPRETACE KŘESTNÍHO ZÁPISU MATĚJE KOPECKÉHO Z 24. ÚNORA 1775

Jaroslav Honc

Zpravidla jsou matriční křestní i jiné zápisy díky vysoké úrovni instituce českých matrik ať již před jejich zákonními úpravami r. 1770 a r. 1784 či v období mladším jednoznačnou bezproblémovou a snadnou součástí heuristických kapitol všech biografií a nepůsobí tak žádné stárosti svým autorům - genealogům či historikům při jejich interpretaci. Potíže jsou jedině s tím, nalézt vůbec správný matriční zápis v tisícové mase informací. Čeští faráři či v jejich zastoupení jejich kaplani a výjimečně i kantoři měli svou úlohu při vedení matrik usnadněno díky té-měř naprosté stereotypnosti zápisů o právě provedených křtech, oddavkách a pohřbech ve své farnosti. Tak jsou jejich zápisy výstižným stručným písemným miniprotokolem o závažných právě ústních pořízeních jak křty, uzavření církevního manželství a pohřby jako základní církevní úkony představovaly. Stereotypnost zánamů českých matrik byla již r. 1770 a 1784 tak obecná, že mohly být pro vedení matrik nařízeny rubrikatury s předeepsanou náplní.

Do poklidného zaběhlého a mnohaletou praxí ověřeného systému matričních zápisů mohl rušivě zasáhnout jen případ křtu či pohřbu osob, které do církevního kolektivu farních osadníků nepatřili a které na území farnosti zastihla smrt či porod. Ani starší předpisy o matrikách ani rubrikatura s touto možností totiž nepočítaly. I když v takových případech proběhly příslušné církevní úkony stejně jako u usedlých farníku vystal při zápisu o křtu či pohřbu cizince pro faráře problém, jak vyplnit rubriku o místě bydliště a o čísle domu. Do několika čtverečních milimetrů této rubriky měl farář vypsat v které osadě a domě jeho farnosti k porodu či úmrtí "cizofarníka" došlo nebo jaké je trvalé bydliště a číslo domu rodíčů pokřtěného nebo zemřelého či údaje obojí. Po roce 1784 se takový případ stal ještě složitějším, protože patent císaře Josefa II.z 20. 2. 1784 nutil faráře rozdělit každou ze tří matrik do tolka samostatných oddělení, kolik farnost měla obcí, takže rubrika o místě bydliště byla přenesena do nadpisu oddělení a v rubrikatuře zbyla jen kolonka pro popisné číslo. Josefinské legislativě a byrokracií nelze mít takové zjednodušení matrik za zlé. Případy úmrtí žebráků a cizích poddaných převedených na robotu či do služby do farnosti z jiné oblasti, formanů na cestách, členů feudálních dvor-

ských kolektivů na dvorech a zámcích, vojáků, cikánů, komediantů nebo příslušníků obdobných sociálních kategorií či když jejich rodinných příslušníků byly zcela výjimečné a řídké. I v období intenzivního populaciálního růstu a uvolnění dřívější migraci vázanosti na konci 18. století a na začátku 19. století většina obyvatel měla trvalé bydliště, neměnila je často a nekomplikovala vedení matrik pobytom v cizích farnostech. Přesto pro dnešní historickodemografické populaciální studie jsou křty, sňatky a úmrtí osob nepatřících do sledovaného územního populačního celku otevřenými (i když řešitelným) statistickým problémem. V moderní české genealogii, která si postupně osvojuje metodu rekonstrukce rodin podle francouzské praxe i dle naší demografie, nebyl dosud vyřešen problém jak získat všechny potřebné údaje o rodičích a dětech sledované rodiny, která často měnila bydliště nebo která trvalé bydliště vůbec neměla. Přitom právě rodiny těchto sociálních kategorií s volnou migrací a s ekonomickou minimální základnou by měly být genealogy historickými demografiemi studovány zvláště intenzivně. Metodika či spíše technika studie těchto rodin nebude asi vytvořena dříve, než miliony informací našich matrik budou zvládnuty kompletně až již tradiční formou či výpočetní technikou. Hledat případ od případu křty a úmrtí členů migrujících rodin ve všech farních matrikách, v jejichž farnostech se dočasně rekonstruovaná rodina zdržovala, je nezvládnutelné. Přitom česká genealogie teprve zpřesňuje metodické postupy při interpretaci netypických matričních zápisů (cizích křtů a úmrtí v církevních matrikách). Genealogické rozborovky takových zápisů jsou jednou z řídkých příležitostí, kdy vůbec česká genealogie může prokázat schopnosti metodicky a kriticky interpretovat mimofádný, podezřelý či kusý matriční zápis. Metodický růst moderní české genealogie ohrožované prakticismem bezmála po celé století je pochopitelně – přímo úměrný nejen její společenské váze jako každého jiného vědního oboru, ale současně početností a variabilitou řešených otázek. Genealogická fálda v českých matrikách zemských deskách v období okolo r. 1900 byla příliš ojedinělá a primitivní, než by se stala metodickými podněty pro kritickou genealogii. Školským příkladem, jak moderní kritická česká genealogie musí řešit interpretaci a interpolaci matričních zápisů cizofarníka, je křestní zápis slavného loutkáře Matěje Kopeckého, jehož 200 let výročí narození vzpomněli členové Genealogické a heraldické společnosti v Praze 24. 2. 1975 na svém pravidelném setkání. 1)

Křestní zápis Matěje Kopeckého je jednou z nejfrekventovanějších genealogických informací a má již svou bohatou historii. P. Josef Marek, děkan v Libčanech (okr. Hradec Králové) jej na vyžádání v září 1944 vyhledal v matrice narozených své fary pro učitele a archiváře Jana Tomana z Mirovic. Oba "objevitelé" tak naráz zvrátili dosavadní údaje o datu a místu narození loutkáře Matěje Kopeckého (28. květen 1762, Strážovice), které vycházely z vymyšleného údaje Václava Kopeckého. Jan Toman publikoval okamžitě Markvův přepis matričního zápisu o narození Matěje Kopeckého 24. února 1775 z matrky fary Libčany i se závažnými chybami vzniklými špatným čtením zápisu. 2) Právem byly tyto chyby kritizovány a zpochybňeny tak zjištěný nesporný fakt o dočasném pobytu rodiny loutkáře Jana Kopeckého ve východočeské farnosti Libčany v době narození syna Matěje. O tuto časopiseckou publikaci se na příklad musel opřít r. 1946 l. Novák ve své životopisné studii o Matějovi Kopeckém. 3) Proto se Jan Toman vrátil k zápisu o narození Matěje Kopeckého s lepší interpretací a v lepším přepisu r. 1947. 4) V konečné formě zařadil výklad křestního zápisu Matěje Kopeckého do své největší poslední práce o životě a rodě Matěje Kopeckého r. 1960. 5) Ani tu však definitivní čtení zápisu nepublikoval a místo fotkopie zápisu z 24. 2. 1775 v libčanské matrice omylem otiskl v příloze této studie zcela jiný zápis z folia 301 matrky zemřelých fary Týn nad Vltavou, ležící právě proti úmrtnímu zápisu Matěje Kopeckého z 3. července 1847. 6) Tato serie nepřesnosti a omylů není však, jak se ukáže, jediným důvodem, proč je nutno matriční zápis o křtu Matěje Kopeckého v matrice fary Libčany otisknout znova. 7) Zápis zní takto:

Anno 1775 Mense Februario Dies 24

Baptisans: Thadd-eus Kubesch

Infans: Mathias Josephus

Parentes: Joannes Kopecki, Anna Marie Elisabetha uxor, liberi

Patrini: Levans: Dominus Josephus Procopius, frumentarius Libschananensis

Testes: Dominus Mathias Basler, braxator Libschananensis

Barbara Podrazilin, cauponis uxor ex Tiechlowitz

Religio: Catholica

Locus: Vagi, professio Histriones Praga, oriundus ille

Numerus Domus:-

Libčanský kaplan P. Karel Temnička tak za svého nadřízeného faráře P. Tadeáše Kubeše svým dobré čitelným rukopisem do stísněných rubrik křestní matriky zaznamenal pro paměť a pro případnou právní potřebu křest novorozence Matěje Kopeckého dne 24. února 1775 jako významný církevní právní akt i se všemi předepsanými údaji o rodičích, kmotroví a o svědcích křtu.

Do rubriky "Místo" v předposlední kolonce rubrikatury, kterou si již 9. 11. 1770 v matrice kaplan Temnička s farářem Kubešem zavedli podle pokynu hradeckého biskupství, však nezapsali místo, kde se Matěj Kopecký národil a použili ji vzhledem k mimořádnosti křtu příslušníka cizí farnosti k záznamu o povolání manželů Kopeckých (*histriones - herci, komedianti*), o neexistenci jejich trvalého bydliště (*vagi - na cestách*) a o Praze jako o místě odkud přišli a kam patří (Praga, oriundus ille - z Prahy, původem také). Rubriku o čísle domu bydliště pochopitelně proškrtli. Kubešův a Temničkův zápis není bez nedostatků. Jméno dlouholetého sladká Václava Pázlera na rozdíl od svých předchůdců psali foneticky odlišně jako Basler, u svědkyně křtu Podrazilové použili německého tvaru jejího jména Podrazilin, zkomolili poslední slovo zápisu v rubrice "místo" (ille, připouštějící i ibidem) těsně před koncem rubriky a zapomněli a dodatečně vepsat titul "pan" u kmotra Prokopia. Přes všechny opravy bylo ponecháno chybné čtení Basler místo Bazler - Pázler a Temničkovo místo správného Temnička a u dalších používatelů přepisu Podružilka místo Podrazilová a kantor místo krčmář (caupo, cantor). Daleko největší nesnáz způsobil děkanovi Markovi r. 1944 i dalšími interpretům a tím i dějinám českého loutkářství latinský čtyřrádkový text v rubrice "místo". Byl transkribován nejdříve "vagi, proles, Hisdeones Praga Vinohrady" po opravě "vagi, proles, Hisdeones, Pragae oriundus ille", i když kromě vyjadřovací úspornosti a neumělosti není problematický zkrajený termín "profes", a výraz pro herce - komedianta "Histro" jsou správné a užívané. O hledání a výkladech jednoduché skutečnosti, že rodiče Matěje Kopeckého byli bez trvalého bydliště, povoláním herci - komedianti, pocházející z Prahy a z Prahy i přicházející do libčanské farnosti bylo již na mnoha místech I. Tomanem vyprávěno. Co však při interpretaci tohoto křestního zápisu Matěje Kopeckého zcela uniklo pozornosti, je naprosté mlčení o tom, že by místo narození bylo totožné s místem křtu, tedy Libčany.

Mladý Matěj Kopecký 12. 4. 1797 při zápisu o pohřbu svého nejstaršího dítěte v Mirovích uvedl: faráři, že je z Libčan, i když o dva roky dříve ve svatebním zápisu udal Lažany, kde jeho otec 1791 - 1808 měl zakoupený malý domek. Z početních archivovaných dokumentů Matěje Kopeckého, vyhledaných Janem Tomanem jen ještě jednou udává Matěj Kopecký Libčany jako své rodiště mezi údaji, které mirovickému magistrátu dal k dispozici pro vystavení svého vysvědčení zachovalostí 26. 6. 1811. Libčanští faráři a kaplani běžně k matričnímu zaznamenávali, zda a kdy by vystaven podle matriky křestní či jiný list. U křestního zápisu Matěje Kopeckého takový přípisel není. Kočovný život manželů loutkářů a komediántů Kopeckých přinášel velmi časté změny působiště a bydliště a též vyučoval jejich uchování v paměti. Místa, kde došlo k radostné rodinné události a křtu byla jistě výjimkou. Otec a matka Kopeckých při nepředstavitelných existenčních starostech sotva města narození svých dětí přesně či písemně zaznamenávali, zvláště, když by šlo o nevýznamná místa málo známá a snadno zapomenutelná. V takových případech bylo dobré možné, že skutečné místo narození bylo nahrazeno obecněji známým místem. Libčany jsou historicky i administrativně významnou obcí se starým románským kostelem, farou, panským dvorem, školou, zámkem hrabat Straků z Nedabylic, pivovarem a panskou hospodou na živé silnici z Prahy do Hradce Králové, které jistě manželům Kopeckým utkvělo snadno v paměti. Sám Matěj Kopecký mohl o svém rodišti vědět jen od nich a přes početná úřední jednání od svých 20 let na magistrátu v Mirovících, na krajských úřadech a ve vojenské službě nikdy křestní list nemusel předkládat, a s největší pravděpodobností se ani nepokusil získat jen od nástupců faráře Kubeše. Jinak by totíž udával při úředních jednáních svůj správný věk a rok narození. Mezi jeho vlastními údaji je však naprostý chaos. Roku 1797 tvrdil na magistrátu v Mirovících, že se narođil r. 1773, v roce 1811 dvakrát udal věk odpovídající roku narození 1768. Lékař r. 1831 uadal řečník narození 1770 a pro pas ročník 1769 a o dva roky se zmylil při údaji o svém věku po mirovický magistrát v r. 1827. Přitom by mohl křestním listem z Libčan prokázat svou osobní svobodu a nepříslušnost k jakémukoliv feudálnímu poddanskému svazku. Jeho rodiče byli registrováni jako osobně svobodní v libčanské matrice r. 1775. Není spor, že v rodině Kopeckých se tradičně udržela paměť na Libčany, kde se jiná narođil syn Matěj, ale tradice nepřesná, protože nebyla doplněna o uchováný rok narození. Chudoba Kopeckých byla naprostá a jejich špatné právní a ekonomické postavení by se nezměnilo ani trochu pořádkem ve vlastní osobní evidenci, když základní starostí bylo opatření nejnuttnejších prostředků k uchování při životě. Zda syn Matěj se narođil ve velké střediskové obci Libčany nebo jinde v libčanské farnosti bylo pro rodiče Matěje Kopeckého či pro Matěje Kopeckého zcela irrelevantní. Ostatně tato skutečnost nezájmala ani libčanského faráře Kubeše a kaplana Temničku, kteří místo narození Matěje Kopeckého nezapsali a kteří tak dali příležitost k dohadům a kombinacím početným historikům loutkářství, archivářům, spisovatelům a publicistům. Přitom při pečlivější interpretaci křestního zápisu Matěje Kopeckého z 24. února 1775 lze toto místo narození Matěje Kopeckého určit téměř s úplnou jistotou.

Výběr kmotrů a svědků křtu byl při rodiče novorozence jednoduchý. V libčanské i jiné pra- xi bez výjimek trvale bydlící členové farnosti vodili ke křtu své známé, sousedy a příbuzné

ze své obce. Okruh vybraných kmotrů byl stálý a proto genealogové používají běžně k určení hydliště v neúplných zápisech s vynechaným místem bud analogie s předchozími či následnými křty dětí týchž rodičů nebo u ojedinělých neopakovávaných rodičovských páru trvale ve farnosti hydlišťích údaje místa, odkud byli kmotrové a svědci křtu. Zásada "odkud kmotři odtud dítě" je ovšem hypotézou, která se v další fázi postupně ověřuje. V případě křtu Matěje Kopeckého však metodou analogie s křestními zápisu sourozence nelze použít, protože v Libčanské farnosti pokřtěni nebyli. U křtu dětí cizofarmíku ovšem zásada výběru kmotrů z místa narození platila stejně. Otec novorozence Jan Kopecký však i činil z dobrých důvodů při výběru kmotra a svědka křtu výjimku a vyžádal si křtu dvě osoby z šestičlenné společenské špičky správce velkostatku, obročního velkostatku, farář, učitel, sládek a krčmář v místě křtu. Že nebyl odmítnut a že obroční Josef Prokopius se stal kmotrem a sládek Václav Pázler svědkem při křtu jeho syna Matěje, svědčí o jeho dobré společenské pozici nebo o oprávněnosti jeho vyžádání představitelů místní správy libčanského velkostatku vzhledem k dočasnému, ale o úřední souhlas krajského úřadu opřeného pobytu. Ke dvojici kmotrů v případě křtěného chlapce však patřil třetí účastník křtu, kterým bez výjimky byla žena. A právě její osoba hraje rozhodnou roli při interpretaci křestního zápisu Matěje Kopeckého, ačkoliv v žádné uveřejněné partií studií o Matějovi i Kopeckém ji nebyla věnována pozornost a ani jejímu jménu nebyla věnována patřičná péče.

"Malého Matěje Kopeckého ke křtu doprovodila Barbora manželka Jana Podrazila, panského krčmáře z velké hospody číslo popisné 1 v Těchlovicích. Barbora Podrazilová byla matkou osmi dětí, pokřtěných v Libčanech, kam Těchlovice vždy farou náležely, v letech 1767 - 1783. Podrazilovi patřili pochopitelně mezi vážené těchlovické vrstvy, takže na křty jejich dětí chodí nejen těchlovští příbuzní a známí, ale i z Libčan farář nebo kantor a ze Stěžer, kam Těchlovice náležely správou, syn stěžerského správce Štolovského nebo krčmáře Grégra. Také Barbora Podrazilová byla v prosledovaném období 1766 - 1775 se svým manželem často vyžadována za kmotru nebo svědkyní křtu: matrika zaznamenává 22 jejich kmotrovství a dvě kmotrovství jejího manžela. Ve všech 24 případech jsou pokřtěné děti z Těchlovic a nikdy ani Barbora Podrazilová ani Jan Podrazil nedopravěli ke křtu do Libčan děti z jiné obce. Je tedy nepochybně a logické a ve shodě s tehdejší kmotrovskou a svědeckou praxí, že i jejich pětadvacátý kmotřenec Matěj Kopecký, křtěný v Libčanech na den svatého Matěje 24. února 1775, byl z Těchlovic. Těchlovice byla v té době obec, vklíněná mezi lesy a pole v bezprostředním sousedství Libčan asi 300 či 400 obyvateli, protože nejstarší statistický soupis z r. 1790 v ní uvádí 54 domů. Mohla se tedy stát dobrou zastávkou na loutkářské pouti manželů Kopeckých a panská hospoda čp. 1 v Těchlovicích vhodným místem pro jejich dočasný pobyt a pro porod Anny Marie Alžběty Kopecké. Slavný český loutkář Matěj Kopecký se tedy nenarodil 24. 2. 1775 v Libčanech, ale v čp. 1 v Těchlovicích.

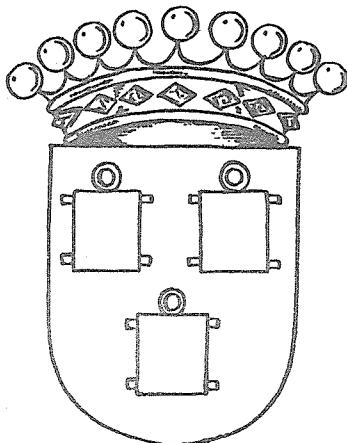
Kritická moderní česká genealogie byla občas volána ku pomoci a k vydání odborného zdání v případech nejasnosti, pochybností nebo omylu v matričních zápisech. Jako před staletími diplomatička a heraldika, získává tak i ona postupně metodické zkušenosti a teoretické základy, které jsou u ní jako u pomocné vědy historické nezbytné. U když se přitom nevyhná soudům hypothetickým, musí být její rozhodování, posuzování a svědec v interpretaci řízeno jistá a jasná. V případě interpretace matričního záznamu o křtu Matěje Kopeckého v Libčanech 24. února 1775 je hypotéza o místu jeho narození v rozporu se svědec v r. 1797 a 1811, ale dobré důvody svědčí pro Těchlovice jako místo narození českého loutkáře Matěje Kopeckého.

Poznámky:

- 1 Publikované autorovo sdělení z této schůzky využívá kolektivní souhlasné diskuse k výsledku interpretace a zdůrazňuje metodickou stránku analyzy matričních záznamů cizofarmíků
- 2 Lidové noviny, Praha, 6. října 1944 a Jihočeská jednota, České Budějovice, 13. října 1944
- 3 Ladislav Novák, Matěj Kopecký, Praha 1946 (Kdo je, sv. 28)
- 4 Jan Toman, Nové příspěvky k životopisu Matěje Kopeckého. Sborník na paměť Matěje Kopeckého, Praha 1947
- 5 Jan Toman, Matěj Kopecký a jeho rod, České Budějovice 1960
- 6 Tamtéž mezi str. 202 a 203
- 7 Státní archiv Zámrsk, Sbírka matrik, matrika č. 88-3, list 110 v.

BADATELÉ BADATELŮM

O francouzském znaku v Čechách nám piše heraldik
Karel Vyšník.

A. F. I. de Suys - Kounice u Č. Brodu.

Hrabě de Suys zemřel dříve a byl pochován v klášterním kostele P. Marie u kostela Narození Páně na Hradčanech (loretánská kaple proti Černínskému paláci). Arnoštův syn František J. A. Viktor zemřel 1691, odkázav Kounice rodu Thunu.

Znak de Suysů vznikl podle francouzských heraldiků ve středověku v severní Francii, vlastní mnoha průplavů a přístavů.

Figura tedy může představovat jedině 3 beranidlové berany, užívané k zarážení pilot při stavbě opevnění břehů, hrází, mol a přístavu. Modrá barva beranidel odpovídá železnému materiálu. Inženýru, zvláště vodohospodářskému se totiž instinctivně vybaví pedobnost s hlavní součástí ručního beranidla, beranem, neboť úvazové ucho nahoře a vodítka na boku (horní a dolní páru) k stabilizaci směru úderu při práci ve vodní dráze svodidel nebo loutek), nemůže být jiným zařízením nebo náradím, odpovídajícím dobovému stadiu techniky (mírové, válečné, ale ani zařízení v domácnosti¹). Využívají se tak i stylizovaná zpodobnění hrneu, protizávaží u studní, tlouků na šrot, sekáče z různých druhů hamru, aj. aj., protože vždy některá část obrysu základního obdělníku by byla navíc, nebo by jiný charakter figury chyběl.

Popis barev znaku de Suys: ve zlatém štítu tři modré beranidla, Strážci štítu: dva zlatí lvi s červenou zbrojí.

Prameny: Farní matriky
Konzultace s inženýrem.

Poznámka redakce: Badatelum netechnických směru na doložení správné dedukce autora příspěvku předkládáme - z pera odborníka v oboru zakládání staveb Ing. Viktora Genitnera - popis ručního beranidla používaného v 16. až 19. století a způsobu práce s ním. Tehdy vyspělého, ale dnes po příchodu strojních beranidel - parních a potom i naftových apod. - již historického.

V úvazovém uchu berana ještě upewněno konopné lano k vrcholu vedené cca 4 až 9 m dlouhých svislých loutek (trámy s přesnou roztečí a s drážkami, umístěnými proti sobě mazanými např. lojem), kde ještě je kladka, přes kterou je vedeno lano na opačné straně k zemi na plošinu, kde stojí dělnici. Sama loutka ještě upewněna dole i nahoře k beranidlové konstrukci (věži), pozůstávající většinou z kulatinové trámožky. Loutka lze i naklánět, aby bylo možno zatlukat pilu šikmo vpřed nebo i šikmo pod sebe. Nad plošinou je k lanu úvazem připevněn litinový nebo

Návštěvník kaple v Kounicích u Českého Brodu se může zamyslit nad pískovcovým znakem, kde jsou figurou tři obdělníky jejichž obrys je ohobacen o tvarové příměstky. V Soupisu památek, vydaném před půlstoletím bývalou Akademii věd není určení znaku.

Postupuje-li se však přísnou deduktivní metodou, je možné určit erbovní figuru a její původ. Jsou zde vyloučeny jednoznačně klasické figury, jako schema živlů, mythologie, zbraně, zvířata a j. Zbývá tedy jen zkoumat dobu a původ nositele znaku.

Tento znak vedl hrabě Arnošt Ferdinand Leopold de Suys, pán na Tupadlech francouzského původu, který se 27. června 1666 oženil u sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze s Klárou Františkou komtesou Thunovou, dcerou po zesnulém († 29. 6. 1646) Janu Zigmundu Thunovi. Pán de Suys koupil rok po sněhu Kounice u Č. Brodu a sídlo zde se svou chotí, která zemřela 17. 3. 1687.

kovaný kruh s tzv. ocásy (mrcásky). Předák podržuje lano, dělníci ocásy a za rytmického volání nebo zpěvu tahem dolů zdvihají beran a pouštějí jej k úderu na hlavu piloty, přidržované v poloze smyčkou k loutkám druhou rukou předáka nebo zkušeným dělníkem. Jak pilota vniká do země, musí předák včas přitahovat nebo uvolňovat úvaz na pilotě a posouvat úvaz tažného lana na kruhu, aby ocásy byly stále na pohodlný dosah dělníků.

UPOZORNĚNÍ

Genealogické schůzky se konají ve 2. pololetí 1975 o následujících pondělcích v Holečkově ul. 7 :

Prázdniny jsou v červenci a srpnu.

8. září : volný diskusní večer

22. září : Dr. Petr Čornej: Struktura české šlechty ve světle pobělohorských konfiskací

13. října : Milada Kostřánková: Ze své badatelské práce

27. října : volný diskusní večer

10. listopadu : Rudolf Melichar: Požáry v pohledu staletí a jejich vlivy na obec a občany

24. listopadu : Dr. Jaroslav Honc: Poddanské zhosity, fedrunky a odumrtě v praxi velkostatků před rokem 1781

8. prosince : volný diskusní večer

Výbor GHSP.

Členům - heraldikům, zaměřeným na heraldiku obcí (komunální) doporučujeme, aby své dozady řídili na Karla Lišku, 252 27, Radotín, Havlíčkova ul., z jehož bohatých sbírek rádi otisk. neme žádaný materiál.

Poznámka redakce

RŮZNÉ

ANGLIE má o jeden nově vzáhlý erb víc. Štít dělen modře a zlatě. Nahoře stříbrný pádící kún. Dole pomněnka. A heslo k tomu latinské: Pro rege et patria. Znak vede od r. 1973 Mark Phillips, manžel anglické princezny Anny.

vG

Týdeník "Vlasta" 1975/č. 2: článek A. Budské "Nejsou přibuzní jako příbuzní". Z textu uvádíme, že v říjnu 1973 se v hotelu Rubín v Žamberku sešlo na 70 přibuzných letohradských Novotných. V srpnu 1974 to bylo na 50 osob a na září 1975 se plánuje další schůzka. Opět příklad dobrých styků rozvětvených rodin.

v G.

Casopis "Archiv für Sippensforschung", roč. 40, čís. 56, listopad 1974. - Vydává Starke Verlag, Limburg an der Lahn. Často se stává, že v zahraničním tisku jsou zprávy, týkající se Čech, Moravy, Slezska. Tak např. ve zmíněném časopise na str. 569-583, nalézáme rodokmen saského šlechtického rodu von RAYSKY. Autor zná rodokmen jen od roku 1693. V Čechách máme plzenský erbovní rod REJSKÝ (Rajský z Dubnic). Otázku znaku autor neřeší. Věc zůstává otevřenou. Na str. 600-602 nalézáme životopis, portrét i erb Augusta Ferdinandova von PFLUG, nar. 16.5.1662, z. 8.4.1712, sv. č. komořího Augusta Silného. Pflugové či Pluhové, nositelé mluvicího znaku "pluh", vzešli z jihočeské vsi Pluhův Žádár, a v Hlavnově knize "České tvrze" nalézáme snímek dodnes stojící rodné tvrze. Na str. 625 uveden počátek rodokmenu GEYER Z GEYERSBERGU. Pro metodiku heraldiky má cenu úvahu na str. 631/632, jednající o heraldickém způsobu kreslení orla různých dob. - Články, netýkající se Čech, ovšem neuvaďím.

KV.

Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje, Díl I - II, Zpracovali Dr. Adolf Turek a kolektiv. Rozmnoženo fotoprintem. Vydal Státní archiv v Opavě r. 1974. Stran 964. Náklad 800 výtisků. Cena Kčs 60,-.

Tato pracovní pomůcka, jak ji skromně zpracovatelé jmenují, je po Místním rejstříku matrik Severomoravského kraje další záslužnou a důležitou prací, která všem zainteresovaným pracovníkům a badatelům (včetně růzopisců) usnadní rychlou orientaci při hledání dříve užívaných názvů českých i jinojazyčných pro obce a osady Severomoravského kraje. Nejstarší výskyt názvu lokality je i nejstarším historickým datem existence příslušné lokality podle posledního stavu hálání. Příručka obsahuje též i jména obcí zaniklých do konce 17. stol., s upřesněním názvů, polohy a rozložením dokladů pro některé z nich. Pro potřebu úřadů a historiků je u příslušných hesel i zařazení obcí a osad v rámci správních a soudních jednotek první instance od poloviny minulého století. Publikace nechce a nemůže nahrazovat práce historického místopisu s citovanými historickými doklady. Neumožnuje to rozsah a účel publikace. Na konci druhého dílu je obsáhlý seznam použitých archivních pramenů a literatury. Mimo to bude ve Státním archivu v Opavě badatelům přístupna kartotéka a výpisy s podrobnými citacemi použitého materiálu pro jednotlivé obce a osady.

Leopold Kanok

Orlová 1223 - 1973. Historie a současnost města. Zpracoval PhDr Vilém Plaček a kolektiv. Vydal MěNV v Orlové v nakladatelství Profil v Ostravě r. 1973. Stran 506. Náklad 5000 výtisků. Cena Kčs 38,-.

Jubilejní sborníky k výročím našich obcí obsahují někdy v historické části příspěvků pro nás žádoucí rodopisné údaje. Obsáhlý a bohatě ilustrovaný sborník hornického města Orlové, jedné z nejstarších obcí Severomoravského kraje, jejíž počátky jsou spojeny s kolonizací Těšínska, benediktinskou řeholí, obsahuje i přehledy rustikálních držitelů půdy z obou rektifikací karloňského katastru z r. 1725 a 1738, podle urbářů z r. 1734 i 1770 a dle josefínského katastru z r. 1789. V publikaci je i barevné vyobrazení městského znaku Orlové, dále vyobrazení početi a znaků některých feudálů.

Leopold Kanok

Vratimov. Minulost a současnost města papíren. Zpracoval Dr. Isidor Valošek a kolektiv. Vydal MěNV ve Vratimově r. 1974. Stran 243. Náklad 2500 výtisků. Cena Kčs 23,-. K 700. výročí založení města v těšínské části Severomoravského kraje a k 90. výročí vzniku zdejších papíren byl vydán dobře fundovaný sborník, mezi jehož historickou částí jsou pro ro-dopis důležité údaje v soupisu osedlých z karloňského katastru z r. 1723, z urbáře z r. 1771, ze stabilního katastru a z vyvazovacích operátů z r. 1850. Na obálce publikace je barevné vyobrazení znaku města Vratimova.

Leopold Kanok

PÁTRÁ SE PO ....

Který duchodce z Prahy mi poskytne archivní výpisky z Prahy, výměnou za archijní zprávy z Moravy a východních Čech? František Hejl, Přerov na Moravě, na Michalově 913.

1 AYDEMON Ondřej Augustin odněkud z jižních Čech byl 1645 přijat za měšťana na Staré město Pražské, stav se tu písárem radním. Pochován v Týnském kostele 3. února 1663 z domu "od bílého páva", Dr. Jura syndik ST.M.Pr. S vdovou Kateřinou oženil se v Týně hned 14. 7. 1663 Jan Karel Kročín z Drahotějle. Hledány zprávy z jižních Čech. Karel Liška, Radotín u Prahy, Havlíčkova 431/75 směr, číslo 252 27.

Hledám původ sklářské rodiny Gattermayerů (též Gottermayer, Kattermayer a podobn.) pred příchodem do Čech koncem 17. století. Ing. Jiří Adler, 150 00 Praha 5 - Smíchov, Vrázova 1.

Prosím o zprávu, o výskytu jména Šamonil (Ssamuniel, Šamunil) a podobně v okolí Karlstejna, nebo i jinde, před rokem 1715. Zprávy rád odmění Karel Šamonil, 671 40 Tavíkovice, okres Znojmo.

GH-LISTY

Genealogické a heraldické společnosti v Praze,
Vydává ve volných lhůtách pro vnitřní potřebu
svých členů Genealogická a heraldická společnost v Praze,
150 00 Praha 5, Holečkova 7.

Bezplatný odběr vázán na zaplacení ročního členského příspěvku.

Tisk Východočeské tiskárny, provoz 07, Pardubice